

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Politiske bud - byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling

Folketingets partiers holdning til erhvervets initiativforslag

Bertelsen, Niels Haldor; Storgaard, Kresten

Publication date:
2005

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Bertelsen, N. H., & Storgaard, K. (2005). *Politiske bud - byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling: Folketingets partiers holdning til erhvervets initiativforslag*. SBI forlag. Udenfor serier

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Opfølgning på høring

20. november 2002

Byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling

Folketingets partiers holdning til erhvervets initiativforslag

Politiske bud

Statens Byggeforskningsinstitut
DANISH BUILDING RESEARCH INSTITUTE

Politiske bud - Byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling

Folketingets partiers holdning til erhvervets initiativforslag

Niels Haldor Bertelsen
Kresten Storgaard

Titel	Politiske bud - Byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling
Undertitel	Folketingets partiers holdning til erhvervets initiativforslag
Udgave	1. udgave
Udgivelsesår	2005
Forfatter	Niels Haldor Bertelsen, Kresten Storgaard
Sprog	Dansk
Sidetæl	43 sider
Litteratur-henvisninger	Side 43
Emneord	Byggeri, kvalitet, effektivitet, udvikling, Folketing, partier, uddannelse, ejendomsmarked, byggemarked, produktmarked og videnmarked
ISBN	87-563-1237-7
Pris	Kr. 115,00 inkl. 25 pct. moms
Tekstbehandling	Winnie Larsen
Tegninger og 3D	Niels Haldor Bertelsen og Nils Lykke Sørensen
Model side 18	Lading arkitekter + konsulenter A/S
Fotos	Niels Haldor Bertelsen, Jørgen Nielsen, Sune H. Bertelsen
Omslag	Due Design A/S
Udgiver	Statens Byggeforskningsinstitut, Dr. Neergaards Vej 15, DK-2970 Hørsholm E-post sbi@sbi.dk www.sbi.dk

Eftertryk i uddrag tilladt, men kun med kildeangivelsen: *Politiske bud - Byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling. Folketingets partiers holdning til erhvervets initiativforslag. (SBI, 2005)*

Indhold

Forord	4
Indledning og sammenfatning af partiernes bud	5
1. Ejendomsmarkedet og brugernes indflydelse og forventninger	9
1.1 Inddragelsen af brugerne og afstemning af forventninger	9
1.2 Tilgængelighed, kvaliteter og egenskaber for det gode hus	10
1.3 Bygherres og driftsherres samarbejde med leverandørerne	11
1.4 Varedeklaration for bygninger og bedre bygherrefunktioner	12
1.5 Politiske holdninger til initiativer på ejendomsmarkedet	13
2. Byggemarkedet og byggeprocessens vilkår og muligheder	17
2.1 Øget 'industrialisering' og kundeønske om fejlfrit byggeri	17
2.2 Samarbejde, effektiv projektering og kortere byggetider	18
2.3 Bedre produktionsvilkår, tværfagligt samarbejde og selvstyring	19
2.4 Fælles ankenævn for byggeriet og bedre erfaringsopsamling	20
2.5 Politiske holdninger til initiativer på byggemarkedet	21
3. Produktmarkedet i international konkurrence og udvikling	25
3.1 Industriproduktion på internationale konkurrencevilkår	25
3.2 Garanti og mærkning af byggevarers egenskaber og brugstid	26
3.3 Industrialisering og systemudvikling med større værdiindhold	28
3.4 Politiske holdninger til initiativer på produktmarkedet	29
4. Videnmarkedet, regelforenkling og offentlig udvikling	33
4.1 En samlende byggepolitik og Boligudvalgets rolle	33
4.2 Beskyttelse af den private køber og svage bruger	34
4.3 Regelforenkling for gør-det-selv folket	35
4.4 Nytænkning af autorisationer og certificeringsordninger	35
4.5 Funktionskrav i byggelovgivning og praktiske anvisninger	36
4.6 Stabil erhvervspolitik med samordnet udvikling	36
4.7 Bedre efteruddannelse og personlig opsparingsordning	37
4.8 Bedre uddannelser i samarbejde med erhverv og forskning	38
4.9 Politiske holdninger til initiativer på videnmarkedet	38
Bilag A: Oversigt over de 30 initiativer og partiernes bud	42
Litteratur	43

Forord

Folketingets Boligudvalg afholdt den 20. november 2002 en offentlig høring i Landstingssalen på Christiansborg om byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling. Udvalget ville med høringen igangsætte en debat med byggeriets aktører og uvildige eksperter om, hvad der er byggesektorens aktuelle problemer og om, hvad der kan gøres for at løse dem i fremtiden.

Det er første gang, Boligudvalget har afholdt en så bred høring om byggeriets situation, og de ønskede med høringen at få en mere nuanceret indsigt i sektorens udfordringer. Desuden ønskede de, at partierne ville få inspiration til nye byggepolitiske initiativer, som både kan støtte erhvervet, beskytte forbrugerne og styrke samfundsøkonomien.

Høringen blev lagt bredt op med et omfattende debatoplæg, som blev udsendt til alle deltagere før høringen, og med specifikke oplæg på høringen fra "kunder", "leverandører" og "eksperter" inden for hvert af de fire debatter: Byggepladsen, Bygningen, Byggevarerne og Staten. Op til høringen havde organisationerne samtidig fået mulighed for at fremlægge deres partsbidrag i det udsendte debatoplæg, og på høringen fik de mulighed for at deltage i debatten.

Med 250 deltagere på høringen – mange blev desværre afvist på grund af pladsmangel – de mange partsbidrag og den livlige debat før, under og efter høringen har byggeriet vist interesse for at gøre noget ved problemerne. Som daværende formand for Boligudvalget René Skau Björnsson afsluttede med at sige: "Med den spændende og til tider underholdende debat har vi politikerne fået en positiv og fremadrettet tilgang til området, og det har været lærerigt for os, at høre byggeriets holdning og syn på de forskellige problemstillinger."

Som opfølgning på høringen blev der i januar 2003 udsendt et debatudskrift af alle oplæg og debatindlæg på høringen. Når man læser det og pressens udlægning af høringen, står man tilbage med den fornemmelse, at nok var der åbenhed om problemstillingerne, men der var megen uklarhed om, hvad der skulle gøres, og hvem der ville gøre noget ved det. SBI blev derfor fra flere sider opfordret til at udarbejde et kortere resumé af høringens centrale debatter. Boligudvalget bakkede ideen op, og partierne gav tilsagn om at komme med politiske bud, som kunne samles i denne rapport.

Det er vores ønske, at rapporten vil kunne bidrage til en bredere debat i hele byggeriet og ikke kun blandt dem, der deltog i høringen. Samtidig håber vi, at debatten i organisationer og virksomheder vil blive så konkret, at der i sektoren vil kunne udkrystallisere sig handlinger med ansvarlige initiativtagere, som vil tage førertrøjen på. Vi håber også, at Boligudvalget får inspiration til at støtte op om disse med offentlige initiativer, og at det samlet vil kunne løfte byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling op på et højere niveau.

Slutteligt takker vi Grundejernenes Investeringsfond for deres støtte til udgivelsen af denne rapport, og tak til Boligudvalget for, at de satte gang i debatten. Det er vores håb, at vi har bidraget til at skabe en fælles klarhed over fremtidige mål og initiativer på byggeriets hovedområder, og at vi har inspireret politikere og byggefolk til at tage ansvar for realiseringen.

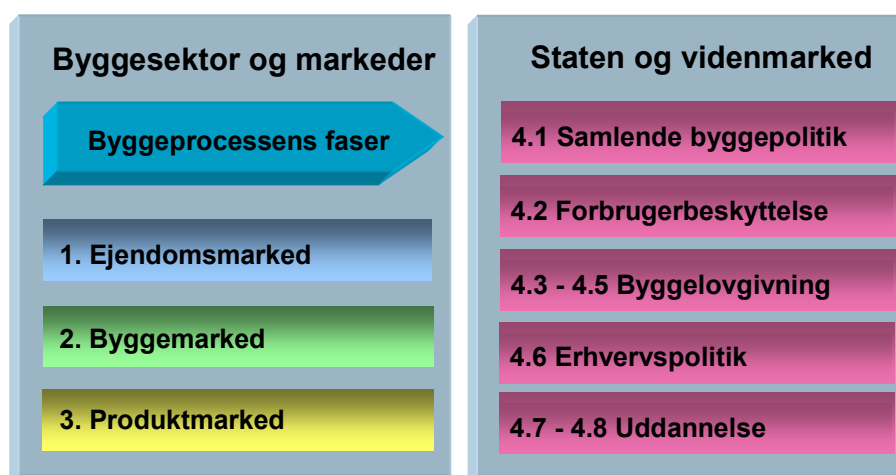
Lone Møller Sørensen
Direktør
Statens Byggeforskningsinstitut

Indledning og sammenfatning af partiernes bud

Debatten på høringen den 20. november 2002 i Landstingssalen på Christiansborg om byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling var delt i fire hovedområder. I de tre første blev byggesektorens tre forskellige markeder behandlet, og i det fjerde blev staten, videnmarkedet og kommunikationen behandlet, både med hensyn til forbrugerbeskyttelse, erhvervspolitik, bygge-lovgivning, uddannelse og forskning samt Boligudvalgets egen rolle. For hvert af de fire hovedområder er der med udgangspunkt i høringsrapporterne udarbejdet et kort resumé af de 6-8 væsentlige initiativområder, som erhvervet har foreslået.

Med baggrund i resuméet blev der udarbejdet et spørgeskema, som blev tilsendt de enkelte partier i Folketingets Boligudvalg. Partierne blev heri opfordret til at tilkendegive deres politiske holdninger til hvert initiativområde i forhold til det fælles spørgeskema. De blev desuden opfordret til at give en nærmere uddybning af deres politiske visioner, holdninger og målsætninger for de områder, der havde deres særlige politiske bevågenhed. Som opfølgning herpå blev der i foråret 2005 foretaget et telefoninterview af partiernes ordstyrere i Boligudvalget med reference til spørgeskemaet. Resultatet heraf er gengivet i rapporten i en redigeret form, som ordstyrerne har haft til genemsyn og kommentering inden rapporten blev publiceret.

Som det fremgår af figur 1, behandler rapporten samspillet mellem byggesektorens forskellige markeder (kapitel 1, 2 og 3) samt staten og videnmarkedet (kapitel 4), og endvidere hvorledes de enkelte markeder og initiativer kan spille sammen. Der er valgt denne stramme form for at give sektoren bedre mulighed for efterfølgende at diskutere den indbyrdes sammenhæng mellem de enkelte initiativområder og de overordnede målsætninger for sektoren. På den anden side giver det også Folketingets partier lejlighed til at komme med mere konkrete udmeldinger om deres politiske holdninger til de enkelte initiativområder og til sektorens aktører og deres roller.

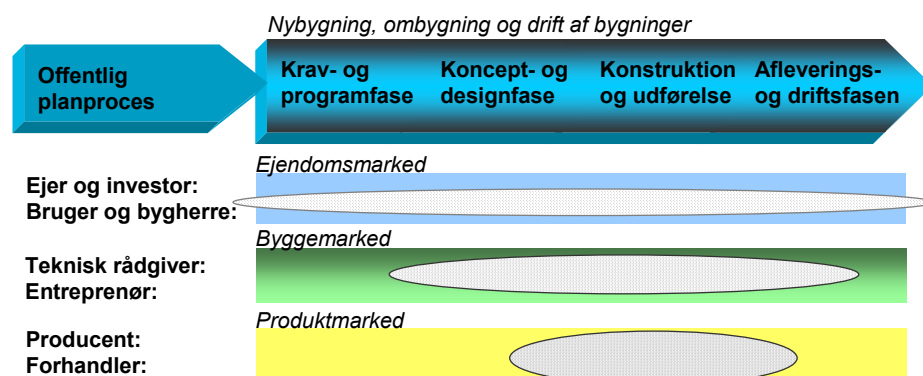

Figur 1. Rapporten behandler samspillet mellem byggesektorens forskellige markeder og statens rolle, samt hvorledes de enkelte markeder interagerer. Numrene henviser til de kapitler, hvor de enkelte hovedområder behandles.

I rapporten er det valgt hovedsageligt at se på sektorens professionelle parter og at behandle sektoren i forhold til de tre markeder: Ejendomsmarkedet, byggemarkedet og produktmarkedet. Denne deling afspejler både tre forskellige aktørgrupper og tre forskellige virkefelter i sektoren.

På ejendomsmarkedet er det den professionelle bygherres og driftsherres arbejde, der er i centrum, og hvorledes de samarbejder med brugere, ejere og investorer om krav til bygningen og dens samlede drift. På byggemarkedet arbejder rådgivere, entreprenører og håndværkere med byggeprocessen centreret omkring byggepladsen. På produktmarkedet er det producenter, forhandlere og distributører, som er aktører, og her er der fokus på industriproduktion og levering af byggevarer og byggesystemer til byggepladsen.

Hvert af de tre markeder udgør forskellige detaljeringsniveauer og beslutningslag i de fire generelle faser i en byggeproces: Krav- og programfasen, koncept- og designfasen, konstruktions- og udførelsesfasen samt afleverings- og driftsfasen jf. figur 2. I praksis er der en snæver sammenhæng mellem de tre markeder, og indholdet er forskelligt alt afhængigt af bygnings type, størrelse, lokalitet og ejerform.

Figur 2. Både nybygning, ombygning og drift af bygninger indgår i debatten, og de tre markeder udgør forskellige detaljeringsniveauer og beslutningslag i byggeriets fire hovedfaser: Krav, koncept, konstruktion og drift.

Siden ressourceanalysen for tolv år siden (Erhvervsfremme Styrelsen, 1993) er der ved hjælp af de store offentlige initiativer Projekt Renovering (Boligministeriet, 1998), Proces- og Produktudvikling i Byggeriet (Erhvervsfremme Styrelsen, 2001) og Projekt Hus (Bang, 2001; Sørensen, 2001; Beim, 2001; Hansen, 2001), sket store ændringer i branchens holdning til forandring. Det var også en ændring, som tydeligt kom til udtryk på høringen, men det stod også klart, at debatten var meget fraktioneret, og at der manglede sammenhæng mellem visioner og handlinger.

Det har derfor været et ønske med denne rapport at fremdrage de væsentligste initiativområder og sætte dem ind i en sammenhæng. En sammenhæng, der gør det muligt at fokusere den fremtidige debat mod fælles visioner og handlinger, og som vil fremme det fælles mål om bedre kvalitet, effektivitet og udvikling i byggeriet. Da debatten i den efterfølgende beskrivelse er blevet reduceret til 30 initiativområder (oversigt bilag A), må man ikke forvente, at de dækker alle aspekter af den nødvendige udvikling i byggeriet.

Sammenfatning af partiernes bud på væsentlige initiativområder

Partiernes holdning til de enkelte initiativområder er blevet samlet i følgende tre kategorier:

- Initiativer af betydning, og hvor partierne ønsker at lægge en særlig vægt.
- Initiativer af betydning, og hvor især erhvervet forventes at lægge en indsats.
- Initiativer med muligheder, som har en vis politisk bevågenhed.

Flere partier havde gennem interviewene udtrykt, at det var spændende, at erhvervet selv forsøger at tage ansvar for udviklingen, og at de ikke lægger hele ansvaret over på politikerne. De udtrykte også, at det var godt, at politi-

kerne havde fået lejlighed til at markere, hvor de vil lægge deres vægt, og at de enkelte partier herigennem havde fået lejlighed til at profilere sig. I de følgende kapitler vil denne sammenhæng blive nærmere uddybet for hvert af de fire markeder.

i) Initiativer af betydning, og hvor partierne ønsker at lægge en særlig vægt

Partierne har som sagt vægtet både betydningen af initiativet og den politiske indsats, og for hvert af de fire områder er udpeget følgende indsatsområder, som Folketingets partier vil lægge særlig vægt på:

- Fokus på tilgængelighed (Initiativ 1.3)
- Fælles ankenævn (Initiativ 2.7)
- International udviklingsstrategi (Initiativ 3.6)
- Samlende byggepolitik (Initiativ 4.1).

En strategi for innovation med internationale muligheder på produktmarkedet (Initiativ 3.6) blev vægtet højest af partierne. I initiativet skal der lægges vægt på mere systemudvikling, konkurrence på design og merværdi for kunderne samt målrettet statslig og privat forskning og udvikling, som udnytter den digitale verdens muligheder. På byggemarkedet blev eksport også nævnt som en god mulighed, men eksport af byggevarer på produktmarkedet har et større potentiale, hvilket erfaringer fra bl.a. Finland og Japan viser.

På høringen i 2002 opfordrede erhvervet partierne til at nytænke den politiske debat og revurdere deres egne opgaver. Interviewene viste et udbredt ønske blandt politikere om at få udarbejdet en samlende byggepolitik (Initiativ 4.1). En byggepolitik som kunne medvirke til at forbedre den tværgående koordinering mellem ministerierne, og som bedre kunne samordne bl.a. forbrugerbeskyttelsen, erhvervspolitikken, uddannelses- og forskningspolitikken på de forskellige markeder.

De to resterende områder (Initiativ 1.3 og 2.7) retter sig mest mod hjemmemarkedet og forbrugerbeskyttelsen. På ejendomsmarkedet var brugernes værdier og behov for realisering af givne kvalitetsstandarder af stor betydning, og der var især fokus på tilgængelighed. Partierne gav opbakning til løsning af de praktiske problemer som kørestolsbrugere, svagtseende og ældre oplever i deres dagligdag i boligen, i det offentlige rum og på arbejdspladsen. På produktmarkedet gav det sig udtryk i en opbakning til fælles ankenævn for de forskellige håndværksfag, idet der også i erhvervet har været et udbredt ønske om at få hævet tilliden til det faglige arbejde.

ii) Initiativer af betydning, og hvor især erhvervet forventes at lægge en indsats

Tolv initiativområder er vægtet som betydende, og hvor især erhvervet forventes at lægge en indsats, og de fordeler sig på de enkelte hovedområder som følger:

Ejendomsmarkedet og forbrugerbeskyttelse

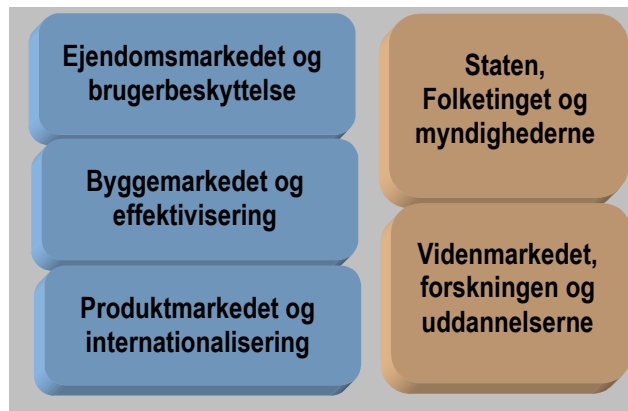
- Bedre brugerinddragelse (Initiativ 1.1)
- Andre kvaliteter og værdier (Initiativ 1.4)
- Bedre bygherrefunktioner (Initiativ 1.8).

Byggemarkedet og effektivitet

- Øget "industrialisering" (Initiativ 2.1)
- Kortere byggetider uden tab af kvalitet (Initiativ 2.4)
- Beskyttelse af byggepladsen (Initiativ 2.5)
- Bedre evalueringsmetoder (Initiativ 2.8).

Produktmarkedet og internationalisering

- Overvågning af prisdannelsen (Initiativ 3.1)
- Troværdig produktinformation (Initiativ 3.3)
- Realistiske ansvarsperioder (Initiativ 3.4).

Staten og videnmarkedet

- Beskyttelse af de svage forbrugere (Initiativ 4.2)
- Opsparing til efteruddannelse (Initiativ 4.7).

Hovedparten af disse initiativer retter sig mod produkters og ydelsers egenskaber, kvaliteter og priser samt brugerbeskyttelse og køberansvar, idet følgende initiativer har denne indfaldsvinkel: 1.1, 1.4, 2.8, 3.1, 3.3, 3.4 og 4.1. Resten drejer sig om bedre rammer for og effektivisering af produktionen på de forskellige områder.

Folketingets rolle i forhold til disse initiativer bliver derfor på den ene side at støtte erhvervets muligheder for at realisere initiativerne. På den anden side skal de overvåge, at det sker på en for samfundet balanceret måde, samt at det ikke går ud over de svage grupper samt befolkningens sikkerhed og sundhed i almindelighed. Ud over den nævnte tilgængelighed kan det fx dreje sig om at undgå de seneste års nedstyrtningsulykker, samt helbredsproblemer som følge af dårligt indeklima, skimmesvampe og forurenset drikkevand. Der kan i den forbindelse være behov for, at Folketinget i lovgivningen indfører nogle skærpede sanktioner, hvis givne grænser for sikkerhed og sundhed overskrides.

iii) Initiativer med muligheder, som har en vis politisk bevågenhed.

Ni initiativområder er vægtet som havende muligheder, som har en vis politisk bevågenhed, og de fordeler sig på de enkelte områder som følger:

Ejendomsmarkedet og forbrugerbeskyttelse

- Interaktiv 3D-visualisering (Initiativ 1.2)
- Bedre kontraktformer (Initiativ 1.5)
- Varedeklarationer på bygninger (Initiativ 1.7)

Byggemarkedet og effektivitet

- Reduktion af fejl og mangler (Initiativ 2.2)
- Effektivisering af virksomhedssamarbejde (Initiativ 2.3)
- Mere ansvar til håndværkerne (Initiativ 2.6)

Produktmarkedet og internationalisering

- Anvendelse af CE-mærkning (Initiativ 3.2)

Staten og videnmarkedet

- Stabil erhvervspolitik (Initiativ 4.6)
- Bedre uddannelser (Initiativ 4.8).

Også her er fokus på henholdsvis kvalitet og brugerbeskyttelse (Initiativ 1.2, 1.5, 1.7, 2.2 og 3.2) samt effektivitet og bedre rammer for produktionen (Initiativ 2.3, 2.6, 4.6 og 4.8). Folketingets rolle bliver også her at støtte initiativernes virkeliggørelse og at udforme en erhvervspolitik og en forbrugerpolitik, der balanceret understøtter initiativerne. En decideret overvågning med tilhørende sanktioner bliver der derimod givetvis ikke behov for.

Erhvervets muligheder for at skabe bedre kvalitet, effektivitet og udvikling

Folketingets politikere har med ovenstående givet deres bud på, hvor indsatsen skal lægges, og de forventer nu erhvervet gør en helhjetet indsats for at realisere initiativerne. Partierne lægger desuden også op til konkrete handlinger fra erhvervet på de enkelte delmarkeder. De forventer også, at de følger op på de opsatte mål for udviklingen, og at de søger for en løbende dokumentation af de realiserede forandringer. Fra partierne er der også en opbakning til et nærmere samarbejde om udformningen af en fælles byggepolitik, som for alvor kan flytte Danmark op i den europæiske byggeelite. Samtidig er der en forståelse for, at et enkelt tiltag ikke kan flytte udviklingen alene, men at der er behov for en samvirkende indsats af flere initiativer over lang sigt.

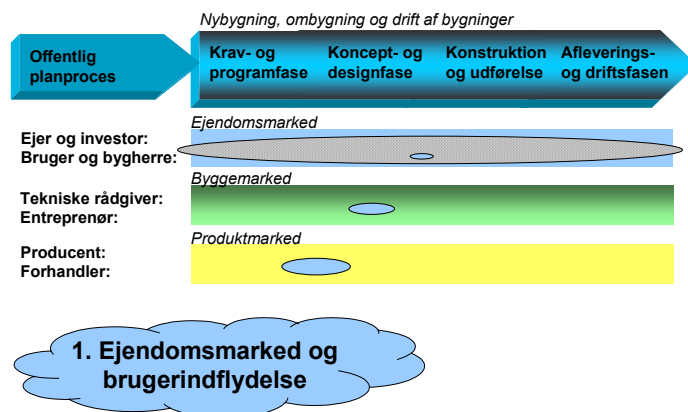
1. Ejendomsmarkedet og brugernes indflydelse og forventninger

Dette hovedområde handler om den færdige bygning, om egenskaber og priser på nybygninger, og om renovering, drift og vedligehold af bygninger. Det er både det lille privatejede parcelhus og sommerhus, og det er store komplicerede private og offentligt finansierede bygværker, hvor professionelle bygherrer og driftsherrer er kontakttled mellem brugerne og de professionelle leverandører. Det drejer sig om bygninger til boligformål, om kontorer, butikker og fabrikker til erhvervsformål, og om skoler, institutioner, universiteter, sygehuse og kulturcentre til fælles offentlige formål.

Centrale aktører på dette hovedområde er de professionelle bygherrer og driftsherrer, og hvorledes de håndterer dialogen med kundegrupperne og leverandørerne. På høringen blev debatten åbnet med spørgsmålet: Gør brugerinddragelse byggeriet bedre? Og der blev derfor også sat fokus på slutbrugernes, ejernes og investorernes behov og forventninger, og hvordan de oplever deres forventninger opfyldt i det afleverede byggeri.

I de senere års udvikling har man forsøgt at styrke kompetencen på den professionelle side, og Dansk Facility Management, Ejendomsforeningen Danmark og Bygherreforeningen er blevet samlingspunkter for de professionelle driftsherrer, bygherrer og ejendomsadministratorer. Denne udvikling er dog kun lige sat i gang, og der arbejdes på flere fronter med følgende problemstillinger:

- De forskellige brugergrupperes behov, og hvordan man forbedrer brugerinddragelsen og beslutningsprocessen fx gennem 3D-visualisering.
- Det gode hus. Forskellige brugerkrav og specificering af forskellige egenskaber såsom tilgængelighed og holdbarhed.
- Fordele ved forskellige udbudsformer og manglende koordinering hos leverandører af arbejdet, der kan medføre overskridelser af tidsplaner og budgetter.
- Behov for udvikling af bygherre- og driftsherrerollen samt udbredelse af ankenævn, garantiordninger og varedeklarationer på bygninger.

Centrale problemfelter for ejendomsmarkedets udvikling:

- Kvalificerende brugerinddragelse.
- Det funktionstilpassede gode hus.
- Tilpasset udbud og bedre koordinering.
- Udbredelse af ankenævn og varedeklaration på bygninger.

1.1 Inddragelsen af brugerne og afstemning af forventninger

Det er naturligt, at det gode hus formes omkring brugernes ønsker og krav til fx en god disponering, dagslysindfald, et godt indeklima og holdbare materialer. Det gode hus skal kunne tilgodeses mange forskellige livsformer, arbejds- og familieformer, forskellig økonomisk formåen og forskellige kulturelle præferencer. Det gør, at det gode hus skal udtrykke mangfoldighed og forskellighed, og det er nødvendigt at udvikle nye former for brugerinddragelse, som bedre tilgodeser dette.

Alle er i princippet enige heri, men det udtrykkes i mange forskellige nuancer. Arkitekterne uddannes i dag i nogen grad til at varetage brugernes interesser. Entreprenørerne minder om, at brugerne ofte ikke tager hensyn til

entreprenørernes erfaringer, og at brugerne gerne og ofte blander sig i selve byggeprocessen, hvilket man fraråder. I byfornyelsen er der krav om beboerindflydelse, men kommunerne fremhæver, at de er nødt til at sikre økonomien fx gennem holdbare fundamenter, tage og installationer. Og i nybyggeriet er brugerne ofte ikke kendt, før byggeriet skal ibrugtages.

Beskrivelse af forventninger og bedre brugerinddragelse (initiativ 1.1)

Det store spørgsmål er derfor, hvorledes man udvikler den demokratiske debat omkring byen, kvarteret, boligen, institutionerne og arbejdsstedet, og hvorledes man af-

stemmer forventningerne indbyrdes mellem brugerne og i forhold til de professionelle parter.

Der er derfor stillet forslag om en mere ligeværdig kommunikation med brugerne, hvor brugerne tages alvorligt. De professionelle parter skal desuden tage ansvar for at forklare brugerne, hvad de køber, og de professionelle skal skrive i et sprog, som slutbrugerne forstår.

Som det blev sagt på høringen: "Det kan ikke nytte noget, at man over for den almindelige forbruger henviser til AB92. De har ikke en kinamands chance for at forstå, hvad de har sagt ja og nej til".

Beslutningsproces og brug af interaktiv 3D-visualisering (initiativ 1.2)

Forbrugerne og bygherren har også selv en pligt til at sætte sig ind i hvad de køber og ikke først erkende uoverensstemmelser den dag, de får udleveret den færdige bygning eller lejlighed.

Det foreslås derfor, at der udvikles metoder og træningsprogrammer, som kan styrke den gensidige forventningsafstemning. Et af disse eksempler er brug af 3D-visualisering i en interaktiv beslutningsproces, der i sin rette form kan lette brugernes forståelse af, hvad de køber. Det gøres bl.a. i erkendelse af, at mange ikke forstår at læse de tegninger og beskrivelser, som byggeriets professionelle parter så indforstået arbejder med.

1.2 Tilgængelighed, kvaliteter og egenskaber for det gode hus

Høringen havde til formål både at debattere byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling, og hvad angår kvalitet, blev fokus hovedsageligt sat på tilgængelighed, medens andre kvaliteter kun blev behandlet svagt.

Fokus på tilgængelighed (initiativ 1.3)

På høringen efterlyste handicaporganisationerne intenst en bedre forståelse for deres konkrete krav til tilgængelighed, og de illustrerede det bl.a. med indretning af et badeværelse.

Bygningsreglementets krav om 1,1 meter foran inventargenstande overholdes normalt, men da kørestolsbrugeren kun har sine hænder til at flytte sig med, skal der også være plads til kørestolen ved side af toilettet. Dette sker sjældent, selvom det ikke koster noget – kun omtanke. Normalt er det sådan, at toilettet er placeret op ad væggen og med håndvasken på den anden side. Som løsning anbefaler handicaporganisationerne derfor, at hånd-

De professionelle skal tage ansvar for afstemning af forventninger, og for at brugerne forstår, hvad de køber.

Der ønskes udviklet træningsprogrammer i forventningsafstemning og interaktive beslutningsprocesser med 3D-visualisering.

Der var meget fokus på problemer med tilgængelighed, og parterne vil se på hele området igen.

vasken og toilettet placeres omvendt, så man kan benytte frirummet i bruseren til kørestolen, når man skal flytte sig over på toilettet.

Partierne tilkendegav på høringen, at de havde stor interesse for at se nærmere på problemerne. Bl.a. med den vedtagne boligpakke er der afsat penge til at bygge flere handicapboliger. Man ville desuden gerne følge op på sagen og se efter, om man også får det for pengene, som man havde forventet. Der blev også tilkendegivet fra regeringspartierne, at de i 2003 ville kigge nærmere på hele området bredt over alle ministerier, ikke bare på boliger, men også på det offentlige rum og på arbejdspladsen.

Andre kvaliteter, egenskaber og værdier (initiativ 1.4)

Ud over tilgængelighed blev der talt lidt om holdbarhed, lidt om arkitektur og lidt generelt om det gode hus. Kun få talte om kvalitetsproblemer som skulle løses og om kvaliteter, der skulle sættes i centrum for den fremtidige udvikling. Når der blev talt om kvalitet, var det primært med det formål at undgå fejl, medens forskellige niveauer af håndværksmæssig udførelse, valg af kvalitetsmaterialer og valg af gode egenskaber for det gode hus ikke kom nævneværdigt på tale.

Spørgsmålet er derfor, om det var en utilsigtet nedprioritering af debatten om kvalitetsaspektet, man var vidne til på høringen, eller om det er en gængs opfattelse, at der ikke er væsentlige problemer vedrørende byggeriets kvalitet. Er der fx ikke et problem med personsikkerheden og sundheden, når Siemens Arena i Ballerup kan styrte ned, og indeklimaet i skoler og i gamle og nye boliger ikke er blevet bedre de seneste år?

Er problemer med kvaliteten uvæsentlige, eller blev de overset på høringen?

1.3 Bygherres og driftsherres samarbejde med leverandørerne

Der er en tydelig deling af ejendomsmarkedet efter slutbruger og funktion. På den ene side parcel- og sommerhusmarkedet, på den anden side er den private bruger af boliger og offentlige institutioner, og på den tredje side de ansatte i virksomheder og institutioner. I det første tilfælde er bruger, ejer og driftsherre én og samme person, og de træffer selv beslutningerne og har den direkte kontakt til leverandørerne – typehusfirmaet og håndværkerne. I de to sidste tilfælde har brugerne ikke et direkte ansvar for bygningens økonomi og drift, men kan alene øve indirekte indflydelse på beslutningerne gennem ejeren, bygherren og driftsherren. Forholdet til leverandørerne bliver i de to sidste tilfælde derfor et forhold mellem professionelle parter.

Valg af leverandører og bedre kontraktformer (initiativ 1.5)

Ud over kontakten til brugerne og ejerne er den professionelle bygherres og driftsherres vigtigste rolle at fastsætte kravene til byggeriet og vælge leverandører og samarbejdsform. Der sker for tiden store ændringer her, idet entreprenørerne ønskes tidligere ind i samarbejdet, og flere rådgivere er ved at miste deres kompetence i pris-sætning og forståelse for bygningsarbejdet. Samtidig er fagentreprisen ved at miste terræn, medens samarbejde i partnering vinder frem.

Fagentreprisen er den gamle samarbejdsform, hvor der først indgås en aftale med de tekniske rådgivere, og ud fra deres pro-

Bedre kontraktformer på brugernes vilkår, til opfølgning på sagen og til sammenligning af samarbejdsformer.

Ønske om bedre selvjustits blandt leverandørerne og fokus på opfyldelsen af brugernes forventninger.

der passer bedst til hvilke byggerier, samt hvilke fordele og ulemper de har for de enkelte parter. Kontraktgrundlaget bygger dog fortsat meget på den overordnede pris og på en detaljeret beskrivelse på leverandørernes betingelser.

For at styrke bygherrerne og driftsherrerne er der derfor behov for en eller flere kontraktformer, som tydeliggør forskelle mellem forskellige samarbejdsformer, og som beskriver forventningerne så de står klart for brugerne og bygherren. Beskrivelsen skal desuden gøre det nemt for dem at følge ændringer og opfyldelsen af de enkelte krav gennem hele sagsforløbet.

Leverandørernes selvjustits og brugernes behov i centrum (initiativ 1.6)

Brugerne ser gerne, at leverandørerne selv luger ud i de uheldige elementer, så konkurrencen bliver mere reel. Underhåndsaftaler, karteldannelser og monopoler skal brydes og frem i lyset, og leverandørerne må være indstillet på mere udenlandsk konkurrence og nytænkning.

På privatmarkedet er erfaringen, at håndværkerne tit ikke koordinerer deres arbejde indbyrdes, og at de ikke holder deres aftaler om levering, pris og kvalitet. Her må leverandørerne blive bedre til at beskrive den aftalte leverance og overholde de aftalte leveringsbetingelser.

Det er især i grænsefladerne mellem rådgivere og entreprenører og mellem de enkelte virksomheder det går galt med samarbejdet og koordineringen. Mange bygherrer har også det indtryk, at leverandørerne mangler kompetence i samarbejde med brugerne og i tydning af deres forventninger og krav. Det er derfor et ønske, at leverandørerne bliver bedre til at håndtere de nye samarbejdsformer og sætte opfyldelse af brugernes og bygherrernes forventninger og krav i centrum.

1.4 Varedeklaration for bygninger og bedre bygherrefunktioner

Varedeklaration for bygninger og lejemål kan muliggøre en bedre sammenligning af, hvad brugerne, lejerne og ejerne får for pengene. Erfaringer fra ankenævn, byggeskade-fonde og nøgletal for byggeriet kan være et godt grundlag for at fastlægge disse og fremme forbedringer. Der er også udtrykt behov for, at disse erfaringer indgår i en træning og uddannelse af bygherrerne og driftsherrerne, så de bliver bedre til at kommunikere med brugerne og styre leverandørerne i et ligeværdigt samarbejde. Bygherre- og driftsherrefunktionen skal altså forbedres og gøres mere professionel.

jektmateriale udbydes udførelsen til ofte mindre håndværksvirksomheder. Partnering er et bredt og gerne langvarigt samarbejde, som tidligt indgås mellem bygherre, rådgivere og entreprenører. Man har åbenhed om økonomien og en samarbejdende ledelsesstruktur, hvor bygherren kan følge sagen mere intenst og ændre på kravene undervejs. Det er i modsætning til totalentreprise, hvor pris, indhold og byggemetode låses fast ved kontraktunderskrivelsen, og hvor entreprenøren har ansvaret for styring af byggeriet.

Der er en fortsat diskussion om valg af entrepriseform, og hvilke

Varedeklaration på bygninger og lejemål (initiativ 1.7)

Man har længe tænkt udviklingen ud fra, hvem der ejer boligerne og bygningerne, og hvem der har opført dem. Der skal i fremtiden tænkes mere på de værdier og kvaliteter, de rummer, og som er rammen for det at bo, for det at arbejde og for det at blive undervist, underholdt og behandlet. Det er derfor foreslået, at man nu begynder at tænke på en form for varedeklaration for boliger og for de bygninger, vi anvender og omgiver os med.

En varedeklaration på bygninger blev foreslået i Projekt Hus som et initiativ, der kunne være en samlenende hat for de øvrige udviklingsinitiativer. Umiddelbart er der ikke konkrete forslag til varedeklarationens indhold og opbygning, men det skal være en egenskabsbeskrivelse af bygningen, som matcher prisen, og som gør det muligt at sammenligne ellers forskellige bygninger, bygningsfunktioner og lejemål.

En varedeklaration på bygninger og lejemål vil kunne styrke brugernes indflydelse på byggeriet og skabe et bedre overblik over udviklingsbehov. Boligudvalget blev direkte opfordret til at lade udvikling og indførelse af en varedeklaration på bygninger i Danmark indgå som en vigtig brik i udvalgets fremtidige arbejde.

En varedeklaration kan være en samlenende hat for byggeriets udvikling, og Boligudvalget opfordres til at prioritere det højt.

Uddannelse og træning af bedre bygherrefunktioner (initiativ 1.8)

Byggeriet tænker fortsat meget i forskellige faguddannelser, som murer, tømrer, elektriker, blikkenslager, konstruktør, ingeniør og arkitekt, medens der først nu er ved at komme fokus på efteruddannelsen i rollen som bygherre og driftsherre. Det gør ofte, at brugerne føler, at bygherrerne og driftsherrene mere taler byggeriets sag, end at de er brugernes og ejernes loyale repræsentanter. Ligeledes er der i byggeriet ikke store erfaringer med analyse og tolkning af brugernes specifikke behov, idet man gennem mange år har været vant til, at de var standardiserede gennem offentlige normer, anvisninger og standarder.

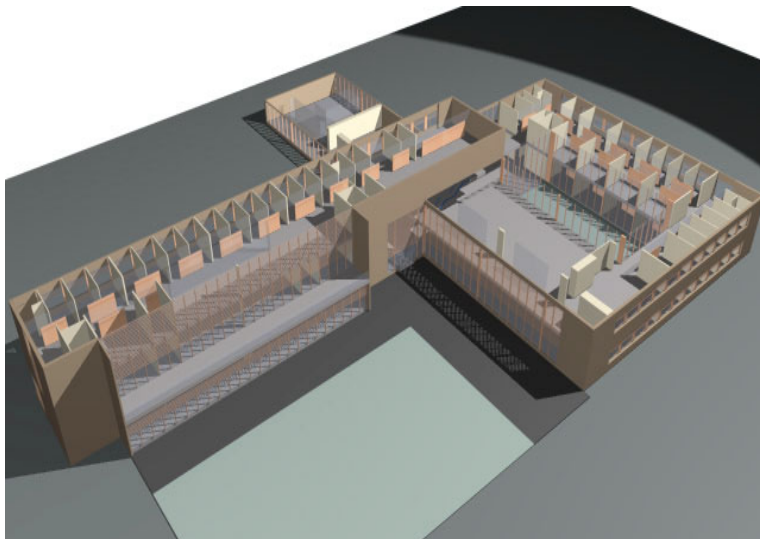
I fremtiden bliver der behov for at kunne differentiere brugernes forskellige behov og opføre byggeri, som kan mere og andet end de offentlige minimumskrav. Bygherren og driftsherren skal selv bedre kunne varetage kommunikationen til brugerne og styringen af leverandørerne. Det kræver en bedre og mere målrettet uddannelse og træning på tværs af de forskellige faguddannelser til konstruktør, arkitekt, ingeniør, økonom og jurist. Forskellige organisationer og uddannelsesinstitutioner har allerede flere tilbud herpå, men der savnes en samlet lærings- og innovationspolitik for professionaliseringen af bygherre- og driftsherrefunktionen.

Der skal fortsat ske en styrkelse af kompetencerne som bygherre og driftsherre så de bedre kan håndtere forskellige kundebehov.

1.5 Politiske holdninger til initiativer på ejendomsmarkedet

I tilknytning til hvert af de beskrevne initiativer under ejendomsmarkedet er der formuleret et spørgsmål til Folketingets partier. I et telefoninterview med partiernes ordførere blev de i foråret 2005 opfordret til at give deres bedømmelse af: a) Initiativets betydning og b) Den politiske indsats. De fik mulighed for at vægte betydning og indsats i niveauerne - Lille, Mellem eller Stor. I tabel 1 er disse svar samlet som en profil af partiernes bud på de enkelte initiativer under ejendomsmarkedet.

Partierne er desuden blevet opfordret til at udpege de væsentligste initiativer og på disse uddybe deres standpunkter, visioner og holdninger. For hvert initiativ er disse supplerende standpunkter gengivet, og de betydende initiativer er blevet forsøgt samlet i tre kategorier: i, ii og iii.

i) Initiativer af betydning, og hvor partierne ønsker at lægge en særlig indsats

Initiativ 1.3 *Fokus på tilgængelighed* er det initiativområde, hvor partierne ønsker at lægge den største indsats. Der er opbakning

til at afhjælpe de praktiske problemer, som kørestolsbrugere, svagtseende og ældre oplever i deres dagligdag i boligen, i det offentlige rum og på arbejdspladsen. Der skal desuden ske en evaluering, fx med støtte fra handicaporganisationerne, som kan dokumentere, at det faktisk er sket, og at der i fremtiden også sættes fokus på at finde de rette løsninger.

ii) Initiativer af betydning, og hvor især erhvervet forventes at lægge en indsats

Initiativ 1.1 *Bedre brugerinddragelse* har betydning, og partierne forventer, at erhvervet gør en indsats her. Det er her foreslået, at der for det offentlige og offentligt støttet byggeri gøres en særlig indsats, og at de virker som spydspids og går foran og viser praktiske løsningsmodeller.

Initiativ 1.4 *Andre kvaliteter og værdier* har betydning, og partierne forventer, at erhvervet gør en stor indsats her. Vedrørende den del som har at gøre med indeklima, komfort og sundhed så udpeges den af partierne, som et område, hvor der kan gøres en indsats. Det er ikke direkte nævnt, men i tilknytning hertil må man også forvente, at sikkerhedsspørgsmål vedrørende fx el, gas og nedstyrtning også er et område, hvor de ønsker at gøre en politisk indsats.

Initiativ 1.8 *Bedre bygherrefunktioner* har betydning, og partierne forventer, at erhvervet gør en indsats her. Der skal gennemføres en bedre tværfaglig uddannelse, træning og udvikling af de professionelle bygherrefunktioner og driftsherrefunktioner. Der skal også udarbejdes bedre vejledninger til de ikke professionelle.

iii) Initiativer med muligheder, som har en vis politisk bevågenhed

Følgende tre initiativer er blevet vægtet forskelligt af partierne, men i den positive ende. De vurderes at rumme visse muligheder i sig, og de har en vis politisk bevågenhed, som med tiden muligvis kan udmønte sig i politiske initiativer eller initiativer fra erhvervet:

- Initiativ 1.2 *Interaktiv 3D-visualisering* til forbedring af bygherrens og brugernes forståelse af og indflydelse på det byggeri, de køber.
- Initiativ 1.5 *Bedre kontraktformer* med byggeriets parter, som matcher byggeriets nye og åbne samarbejdsformer, og som styrker brugernes, ejernes og bygherrens indflydelse på byggeriet.
- Initiativ 1.7 *Varedeklaration* på bygninger, der vil kunne tilbydes på nybyggeri, renovering og ved salg af ejendomme og lejligheder.

Bemærkninger til initiativ 1.1 Bedre brugerinddragelse

Det Radikale Venstre mener, at der også kan være en politisk opgave i forhold til brugerdelen. Hvordan sikres brugerne nogle redskaber, så de sikres, at det er et ordentligt byggeri til den rette pris. Det Radikale Venstre mener

også, at man kan bruge den offentlige sektor og det offentlige byggeri som en spydspids på udvalgte områder.

Bemærkninger til initiativ 1.3 Fokus på tilgængelighed

Dansk Folkeparti mener, det er særdeles vigtigt, at folk kan blive boende i deres lejlighed, når de bliver ældre. Det er også vigtigt, at handicappede i kørestol og blinde mfl. har så få forhindringer som muligt på deres flugtveje, hvis uheldet er ude, og de skal hurtigt ud af lejlighed og bygning.

Det Radikale Venstre mener, det er vigtigt at sikre god tilgængelighed over alt.

Socialistisk Folkeparti mener, at det er væsentligt, at der bygges, så alle boliger bliver tilgængelige for folk med handicap.

Bemærkninger til initiativ 1.4 Andre kvaliteter

Danske Folkeparti mener, at indeklimaet skal vægtes højt, idet det er væsentligt for den enkeltes helbred og sundhed. Her tænker de på de mange, som må døje med skimmelsvampe, hvilket efter Dansk Folkepartis mening er utilstedeligt. Forhold som velbefindende og komfort samt holdbarhed er også kvaliteter, som er vigtige at sætte fokus på.

Bemærkninger til initiativ 1.5 Bedre kontraktformer

Det Radikale Venstre mener, det har stor betydning, at der bliver udviklet nogle nye og bedre kontraktformer, men det er måske mere op til parterne selv.

Bemærkninger til initiativ 1.7 Varedeklarationer på bygninger

Det Radikale Venstre mener, at indførelse af varedeklarationer på bygninger kan have nogen betydning for ejendomsmarkedets forbedring, og det vil måske være et område, hvor det offentlige kunne gå i front og vise vej. En god idé.

Bemærkninger til initiativ 1.9 Andre initiativer og generelt om ejendomsmarkedet

Socialistisk Folkeparti mener, at byggeriet i Danmark er præget af for svag konkurrence og for høje priser. Det betyder, at byggeriet i almindelighed og boliger i særdeleshed bliver for dyre. Derfor vil SF foreslå en række tiltag for at forbedre konkurrencen – bl.a. ved at kræve fælles EU-indkøb til store byggerier og større åbenhed om prisaftaler. Socialistisk Folkeparti mener også, at for at sikre mere boligbyggeri – og det er der brug for – skal pensionskasserne pålægges at investere en bestemt andel af deres kapital i boliger. Socialistiske Folkeparti vil endvidere målrette boliginvesteringer i de store byer, hvor behovet er størst, og hvor det efterhånden er vanskeligt for velfærdssamfundets "nøglemedarbejdere", som fx skolelærere, pædagoger, sygeplejersker, buschauffører og politibetjente, at få et sted at bo.

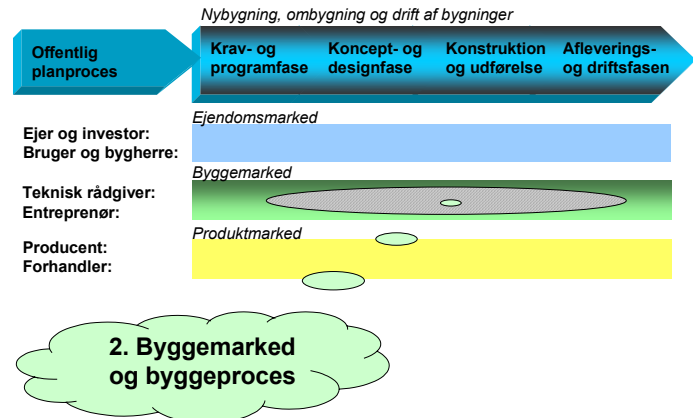
Venstre mener, at evt. indsatser skal sættes i forhold til de økonomiske omkostninger, der må være forbundet med dem. Gevinsten skal være væsentlig og naturligvis overgå omkostningerne. Der skal hele tiden foregå en nøje økonomisk afvejning. Generelt er Venstres svar givet under forudsætning om, at de økonomiske konsekvenser skal have en større tur. Den økonomiske effekt af de enkelte initiativer skal være større end de forbundne omkostninger. Den samme bemærkning gælder også for byggemarkedet, produktmarkedet og videnmarkedet.

Tabel 1. Folketingets partiers vægtning af de foreslåede initiativer under ejendomsmarkedet.

V Venstre, Danmarks Liberale Parti, S Socialdemokraterne, DF Dansk Folkeparti, KF Det Konservative Folkeparti, RV Det Radikale Venstre, SF Socialistisk Folkeparti og EL Enhedslisten	a) Initiativets betydning?			b) Den politiske indsats?		
	Lille	Mellem	Stor	Lille	Mellem	Stor
1.1 <i>Bedre brugerinddragelse</i> – I det offentligt støttede byggeri skal brugerne inddrages mere i beslutningerne, og også på andre byggerier skal der sker en bedre afstemning af forventningerne!		V S DF KF RV SF		KF	V S DF RV SF	
1.2 <i>Interaktiv 3D-visualisering</i> – Anvendelse af interaktiv 3D-visualisering kan forbedre brugernes og bygherrens forståelse af og indflydelse på byggeriet. Skal dette styrkes i offentligt støttet byggeri?	DF RV	V S	KF SF	V DF RV	S KF	SF
1.3 <i>Fokus på tilgængelighed</i> – Håndtering af de praktiske problemer med tilgængelighed skal styrkes, og evaluering heraf skal dokumenteres fx med godkendelse fra handicaporganisationerne!		V KF RV SF	S DF		V SF	S DF RV KF
1.4 <i>Andre kvaliteter og værdier</i> – Andre kvaliteter og egenskaber så som brugsfunktioner, indeklima, lysforhold, akustik, sundhed, komfort og holdbarheder skal gøres mere forståelige for slutbrugerne!		V RV SF	S DF KF	RV	V SF	S DF KF
1.5 <i>Bedre kontraktformer</i> – Der skal indføres bedre kontraktformer, der matcher byggeriets nye og åbne samarbejdsformer, og som styrker brugerne og bygherrens indflydelse på byggesagen!	KF SF	DF	V S RV	KF SF	DF RV	V S
1.6 <i>Brugernes behov i centrum</i> – Brugere efterlyser mere selvjustits fra leverandørerne, og de bliver bedre til at sætte opfyldelsen af brugernes forventning i centrum. Disse forhold skal styrkes i byggeriet!	KF	S DF RV SF	V	V KF RV	S DF SF	
1.7 <i>Varedeklaration på bygninger</i> – Der skal for nybyggeri, renovering og ved salg af ejendomme og lejligheder etableres en varedeklaration for bygninger, som kan øge gennemsigtighed og udvikling!	V KF	DF RV	S SF	V KF	DF RV	S SF
1.8 <i>Bedre bygherrefunktioner</i> – Der skal gennemføres en bedre tværfaglig uddannelse og udvikling af de professionelle bygherre- og driftsherrefunktioner samt bedre vejledning af de ikke professionelle!		V DF KF RV SF	S	V DF KF RV	SF	S
1.9 <i>Andre initiativer?</i> .	a) SF foreslår fælles EU-indkøb til store byggerier og større åbenhed om pris aftaler. b) SF foreslår, der bygges mere boligbyggeri, og pensjonskasser pålægges at investere i boliger i de store byer til samfundets "nøglemedarbejdere" (pædagoger, sundhedspersonale, buschauffører ol.)					

2. Byggemarkedet og byggeprocessens vilkår og muligheder

Byggepladsen er der, hvor bygningen bliver til virkelighed, og det sker gennem en byggeproces, hvor rådgivende arkitekter, rådgivende ingeniører, totalentreprenører, fagentreprenører og bygningsarbejdere i forskellige samarbejdsrelationer tegner, beregner, planlægger og opfører det fysiske bygværk. På høringen blev debatten om den professionelle del af byggemarkedet og byggeprocessen igangsat med spørgsmålet: Vil nye samarbejdsformer give færre byggefejl?

Byggemarkedet er midt i en omstillingsproces, som kræver forandring af aktørerne på mange planer. Gennem de seneste 10-15 år er der efterhånden skabt en meget positiv holdning til denne omstilling bl.a. med baggrund i de store offentlige initiativer som Projekt Renovering, Proces- og Produktudvikling i Byggeriet (PPB), Projekt Nye Samarbejdsformer og Projekt Hus. Men der er endnu mange uløste problemer at tage fat på, og på høringen samlede man sig om følgende centrale problemstillinger:

- Byggeriets kunder er trætte af de mange unødvendige fejl og mangler og vil gerne snart se konkrete løsninger.
- Trin for trin flyttes mere og mere af byggepladsarbejdet over til industriproduktion i lukkede produktionshaller, men selve arbejdet på byggepladsen, projekteringen og planlægningen har også behov for at blive "industrialiseret".
- Nye samarbejdsprocesser er ved at vinde indpas, både mellem virksomheder og mellem faggrupper på byggepladsen. Erfaringer bør indsamles, indlejres i uddannelsessystemet og spredes ud til en bredere anvendelse, men vi mangler endnu at se de reelle effekter heraf på pris og kvalitet.
- Det offentlige har skruet ned for forskning og udviklingsstøtte til byggeriet og efterlyser mere involvering fra erhvervet. Denne omstilling er på vej, men vi har kun set spredte tiltag fra erhvervet, som endnu ikke udfylder tomrummet og løfter os op på niveau med de andre OECD lande.

Centrale problemfelter for byggeprocessen:

- *Kunderne er trætte af fejl og mangler.*
- *Arbejdet flyttes til industriproduktion.*
- *Nye samarbejder skal vise resultater.*
- *Mindre offentlig udviklingsstøtte og mere udviklingsansvar til erhvervet.*

I det efterfølgende er samlet de centrale initiativer med forslag til forbedring af byggemarkedet og byggeprocessens effektivitet og kvalitet, som de blev fremlagt på høringen. Forslagene er uprioriterede, og deres betydning for byggeriets udvikling og indbyrdes indvirkning på effektiviteten og kvaliteten er ikke angivet, da der ikke blev fremlagt sikre analyser herpå.

2.1 Øget 'industrialisering' og kundeønske om fejlfrit byggeri

Byggeriets rådgivere og entreprenører er sat under et dobbelt pres, og man ønsker forandring. Dels presser industriproduktionen med bedre produktionsvilkår, og dels presser kunderne med krav om fejlfrit byggeri.

Mere og mere bygge- og projekteringsarbejde flyttes til industriproduktion.

Øget 'industrialisering' af byggeprocessen (initiativ 2.1)

Byggepladsen bliver mere og mere et sted, hvor større og mere forarbejdede bygningsdele bliver monteret. Mere arbejde vil blive flyttet til industrifabrikation i lukkede fabriksbikshaller, og både håndværkere og projekterende rådgivere må forvente, at dele af deres arbejde overtages af industrien.

Mere og mere byggeri må også forventes at blive helt eller delvist overdækket for også herved at skabe bedre produktionsvilkår, som er med til at forbedre den håndværksmæssige kvalitet og fjerne fejl og mangler.

Byggeriets kunder kræver fejlfri aflevering til aftalt tid og pris.

Kundepres for reduktion af fejl og mangler (initiativ 2.2)

Byggeriets kunder sætter også pres på byggeriet, og de forlanger at byggeri skal afleveres fejlfrit og til den aftalte tid og pris. Bygherrerne er klar over den lockin-situation, byggeriet kæmper imod, og de er indstillet på at hjælpe leverandørerne med at skubbe udviklingen i den rigtige retning. Men de udtrykker samtidig, at der fortsat skal fokuseres på priskonkurrence og afkortelse af byggetiden. Det vil blive fatalt for byggeriet, siger de, hvis leverandørerne ikke forstår at tage fejl og mangler alvorligt, selvom de først erkendes lang tid efter afleveringen, som det illustreres i følgende eksempel.

I en ny boligbebyggelse i København skulle der året efter afleveringen, aflæses varmemeforbrug i de enkelte lejligheder. Aflæseren kunne se, der var fejl på enheden, men kunne ikke finde den pulsmåler på varmerørerne, som skulle udskiftes. Lejerne var sådan set glade for, at forbruget ikke kunne aflæses, men så væltede det ind med håndværkere, der skulle finde den famøse pulsmåler.

Det viste sig efter lang tids søgen, at man lige kunne øjne den 1,5 meter oppe bag en flisevæg i badeværelset, når man stak hovedet ind gennem en lille lem ved gulvet mellem toilettet og brusenichen. Fliser og væg blev fjernet, og en lem i 1,5 meters højde blev monteret i badeværelset, før pulsmåleren kunne udskiftes, og varmen aflæses.

Hvordan kan lignende problemer undgås i fremtiden?

2.2 Samarbejde, effektiv projektering og kortere byggetider

Samarbejdsformen mellem virksomheder er under forandring, og der er krav om kortere byggetider til billigere priser. Der sættes også spørgsmålstegn ved, om ikke også selve projekteringsprocessen og projekt materialet trænger til nytænkning, og at der bør ske en effektivisering af rådgiverarbejdet.

Effektivisering af virksomhedssamarbejde og projektering (initiativ 2.3)

Der var en bred opbakning til udvikling og anvendelse af nye samarbejdsformer, som styrker koordineringen af arbejdet mellem de mange virksomheder, og som sikrer, at arbejdet bliver udført i rigtig rækkefølge. Nye samarbejdsmodeller er endnu på et afprøvningsstade, og de har endnu ikke en almen udbredelse og anvendelse i byggeriet. De konkrete resultater i form af lavere priser eller bedre kvalitet eller reduktion i antal fejl og mangler er endnu ikke blevet klart dokumenteret, så erfaringerne kan bruges effektivt i undervisningssammenhæng.

Opbakning til anvendelse af nye samarbejdsformer, men der mangler debat om resultat af projektering og samarbejdet.

Det interessante ved debatten var den manglende debat eller den ringe fokus på effektivisering af projekteringsprocessen og dokumentation af resultatet af de nye samarbejdsformer. Man kan her spørge, om det var en forglemmelse, eller om der ikke var behov herfor?

Projektmateriale, tidsplaner og kortere byggetider (initiativ 2.4)

På samme måde som der arbejdes i faste udførelsesteam, er der også et ønske om, at rådgiverne slår sig sammen i faste projekteringsteams, som kan levere et bedre projektmateriale. Der er også ønske om, at projekt materialet er tænkt mere nedefra og gjort mere bygbart, så håndværkerne ikke får de problemer som eksemplet under initiativ 2.2 viser.

Flere af debattørerne på høringen efterlyste også realistiske tidsplaner, hvilket gav anledning til en debat om årsagen hertil, og om det i fremtiden ville blive en central konkurrenceparameter. På den ene side kan de urealistiske tidsplaner være et udtryk for dårlig planlægning, og på den anden side kan de være et bevidst ønske i projekteringen om at fremtvinge stærkere tidsmæssig konkurrence. En evt. indsats vil givet være meget afhængig af, om det er den ene eller anden årsag, der ligger bag.

Ønske om bedre projektmateriale og mere realistiske tidsplaner.

2.3 Bedre produktionsvilkår, tværfagligt samarbejde og selvstyring

Byggepladsen som produktionssted har behov for en opgradering til mere tidssvarende produktionsvilkår. Et bedre tværfagligt samarbejde mellem fagene og mere selvstyre vil også kunne forbedre byggepladsproduktionen.

Produktionsvilkår og beskyttelse af byggepladsen (initiativ 2.5)

Det er ikke fremmede for branchens produktivitet eller effektivitet, at den enkelte bygningsarbejder risikerer en kortere eller længere ledighedsperiode som følge af vejrlig. Samfundet taber arbejdskraft og mangler skattekroner, og det er en belastning for den enkelte familie. En øget industrialisering og mere vinterbyggeri samt overdækning af både nybygninger og renoveringer kan være løsninger på dette problem.

En forbedring af de fysiske rammer og bedre produktionsvilkår på byggepladsen vil samtidig kunne give et bedre arbejdsmiljø med færre skader og ulykker til følge, hvis sikkerhedsaspektet tænkes ind fra starten. Det er også en udbredt opfattelse, at en beskyttet, tørrere og renere byggeplads vil reducere fejl og mangler og sætte mere fokus på fagligheden og det gode håndværk. Der var dog ingen bud på, hvordan en sådan positiv spiral skulle igangsættes, og i hvad grad, byggemarkedet selv eller det offentlige vil være igangsætter og den drivende kraft.

Bedre fysiske rammer kan forbedre sikkerheden, effektiviteten og kvaliteten på byggepladsen.

Tværfaglighed, selvstyre og mere ansvar til håndværkerne (initiativ 2.6)

Et centralt punkt i debatten var forbedring af det tværfaglige samarbejde på byggepladsen og overdragelse af mere ansvar til bygningsarbejderne og deres forældre – sjakbajserne. Et stærkere holdarbejde, mere reel indflydelse på jobsituationen og en bedre og mere direkte kommunikation mel-

Arbejdstagerne ønsker mere ansvar for byggeprocessen, men mangler uddannelse.

lem sjakkene, byggeledelsen og kunden vil kunne nyttiggøre mere af den høje kompetence, som danske bygningshåndværkere besidder.

Det er arbejdstagernes ønske at få mere indflydelse på byggeprocessen med den begrundelse, at det vil give dem større ansvarlighed, hvilket vil komme det samlede byggeri til gode. Det blev bl.a. anbefalet, at en konkret overdragelse af ansvar kunne ske på opstartsmøder eller workshops med deltagelse af kunden, byggeledelsen, rådgiverne, entreprenørerne og alle sjakmedlemmerne. Der var en

positiv holdning til forslagene, som for øjeblikket prøvekøres på forskellige byggesager.

Der mangler dog mere erfaring og en bedre uddannelse af sjakket og sjakformændene i de bløde værdier og den mere åbne samarbejdsform. Der er desuden behov for en større udbredelse til hele byggeriet, og der efterlyses flere byggesager med interesserede bygherrer, rådgivere og entreprenører. Flere aftaleforhold, herunder aflønning, kvalitetssikring og sikkerhedsspørgsmål, mangler også en nærmere afklaring.

2.4 Fælles ankenævn for byggeriet og bedre erfaringsopsamling

Byggeriet lider under manglende erfaringsopsamling og opfølgning, som kan være grundlag for en målrettet udvikling og effektive erhvervsuddannelser. Der mangler også en samordning af garantiordninger og ankenævn, som kan give forbrugerne en større sikkerhed, opsamle erfaringer og lægge linjen for normal og god projektering, planlægning og udførelse. Byggeriet har heller ikke tradition for at foretage systematiske evalueringer og nøgletals-sammenligninger, selvom kvalitetssikringsreformen snart har virket i 20 år.

Fælles ankenævn for hele byggeriet (initiativ 2.7)

Et fælles ankenævn for byggeriets håndværkere har både Dansk Byggeri og Forbrugerrådet talt længe for, og branche for branche har fået etableret specifikke ordninger. Argumentet er ikke blot, at forbrugerne skal have ret til at klage og have mulighed for at klage let og ubesværet, uden at det tynger dem økonomisk. Ankenævn og garantiordninger er også en erfaringsbank, som giver mulighed for at lære, hvor man skal sætte ind, hvis byggeriet skal forbedres.

Et af de hovedproblemer man har set i ankenævnene er, at byggeriet er dårlig til at afstemme forventninger og beskrive det fælles aftalegrundlag, så kunderne og forbrugerne forstår det. Om denne indsats alene er en sag mellem forbrugerorganisationerne og byggeriets organisationer, står ikke helt klart, eller om der er behov for politisk opbakning.

Erfaringsopsamling og bedre evalueringsmetoder (initiativ 2.8)

Det sidste initiativ vedrørende byggeprocessen sætter fokus på evaluering og erfaringsopsamling, og den skal være med til at kvalificere debatten, visionerne og de fremtidige initiativer. Erhvervet har sammen med Erhvervs- og Byggestyrelsen taget initiativ til etablering af Byggeriets Evaluerings Center, hvis formål er at synliggøre pris- og kvalitetsforskelle, så det bliver muligt at skille godt fra dårligt. Problemet med dagens byggeri er, at det absolut ingen

Der ønskes et fælles ankenævn for bygge-riets håndværkere, som kan støtte branchernes egenudvikling.

hukommelse har om sit eget niveau, hvilket måske er det mest centrale problem, der skal tages hånd om.

Erfaringsopsamlingen skal give et veldefineret grundlag for ændringer på kommende byggesager, men samtidig skal erfaringerne kunne indgå som læringseksempler i undervisningen på byggepladsen, i virksomhederne og på fagskolerne. Evaluering skal skabe mere gennemsigtige konkurrenceforhold, som vil gavne erhvervet i sin helhed, og som kan forhindre modstridende undersøgelser som fx, om det er dansk eller svensk byggeri, der er billigst eller bedst. Endnu er man ikke nået så langt, at der er åbenhed om resultaterne, og metoderne har endnu ikke fundet en form, så de er enkle i brug og alment udbredte.

Erfaringsopsamling skal systematiseres og gøres mere anvendelig, så pris og kvalitet synliggøres.

2.5 Politiske holdninger til initiativer på byggemarkedet

I tilknytning til hvert af de beskrevne initiativer under byggemarkedet er der formuleret et spørgsmål til Folketingets partier. I et telefoninterview med partiernes ordførere blev i foråret 2005 opfordret til at give deres bedømmelse af: a) Initiativets betydning og b) Den politiske indsats. De fik mulighed for at vægte betydning og indsats i niveauerne - Lille, Mellem eller Stor. I tabel 2 er disse svar samlet som en profil af partiernes bud på de enkelte initiativer under byggemarkedet.

Partierne er desuden blevet opfordret til at udpege de væsentligste initiativer og på disse uddybe deres standpunkter, visioner og holdninger. For hvert initiativ er disse supplerende standpunkter gengivet, og de betydende initiativer er blevet forsøgt samlet i tre kategorier: i, ii og iii.

i) Initiativer af betydning, og hvor partierne ønsker at lægge en særlig indsats

Initiativ 2.7 *Fælles ankenævn* er det initiativområde, hvor partierne ønsker at lægge den største indsats. Organisationerne skal arbejde for at etablere og styrke ankenævn for de forskellige håndværksfag, og på sigt ønsker de at udbygge disse med en fælles overbygning, som gælder alle faggrupper. Dette initiativ kan godt være svært at løbe i gang, hvorfor partierne gerne vil støtte med et ekstra politisk skub. Det er ønsket, at der med initiativet skabes mere troværdighed og tillid til det faglige arbejde, og at antallet af fejl og mangler kan reduceres kraftigt, samt at kvalitetsniveauet også får et løft. Initiativet kan ses i sammenhæng med initiativ 2.2 og initiativ 2.8.

ii) Initiativer af betydning, og hvor især erhvervet forventes at lægge en indsats

Initiativ 2.1 *Øget 'industrialisering'* og større grad af professionelt arbejde på byggepladsen og i planlægningen har betydning, og partierne forventer, at erhvervet gør en indsats her. Især hvis initiativet kobles med mere eksport fra byggemarkedet, vil partierne have en øget interesse for dette initiativ.

Initiativ 2.4 *Kortere byggetider* har betydning, og partierne forventer, at erhvervet gør en indsats her. Planlægningen gøres mere effektiv og byggetiden kortere, og byggetiden kan måske gøres til en konkurrenceparameter.

Initiativ 2.5 *Beskyttelse af byggepladsen* har betydning, og partierne forventer, at erhvervet gør en indsats her. Byggepladsen beskyttes mod vejrlig, så det både

fremmer vinterbyggeri og forbedrer arbejdsmiljøet og sikkerheden på byggepladsen. Initiativet kan ses i sammenhæng med initiativ 2.1 og initiativ 2.4.

Initiativ 2.8 *Bedre evalueringsmetoder* har betydning, og partierne forventer, at erhvervet gør en indsats her. Målet er en større gennemsigtighed på både pris, kvalitet og effektivitet, og fælles metoder og offentliggørelse af nøgletal vil kunne forstærke effekten. Initiativet kan ses i sammenhæng med initiativ 2.7.

iii) Initiativer med muligheder, som har en vis politisk bevågenhed

Følgende to initiativer er blevet vægtet forskelligt af partierne, men i den positive ende. De vurderes at rumme visse muligheder i sig, og de har en vis politiske bevågenhed, som med tiden muligvis kan udmønte sig i politiske initiativer eller initiativer fra erhvervet:

- Initiativ 2.2 *Reduktion af fejl og mangler*, hvor man ønsker antallet reduceret kraftigt, og der samtidig tages hensyn til kundernes bedømmelse.
- Initiativ 2.3 *Effektivisering af virksomhedssamarbejdet*, hvor forskellige nye samarbejdsformer skal styrke udnyttelsen af de enkelte virksomheders kompetence, og herigennem forbedre kvaliteten, reducere fejl og mangler samt fremme et mere effektivt byggeri.
- Initiativ 2.6 *Mere ansvar til håndværkerne*, hvor man foreslår, at det tværfaglige samarbejde forbedres, at sjakkene få mere ansvar, og at kommunikationen mellem håndværkere og byggeledelse forbedres.

Bemærkninger til initiativ 2.1 Øget 'industrialisering'

Socialdemokraterne mener, at hvis industrialiseringen hæftes sammen med øget indsats på eksportmarkederne, så bliver dette initiativ vigtigt, og så kan der også komme stor politisk fokus på det.

Bemærkninger til initiativ 2.2 Reduktion af fejl og mangler

Socialdemokraterne mener, at reduktion af fejl og mangler ikke kun skal gælde materialer isoleret, men også gælde selve flowet i arbejdsprocessen.

Danske Folkeparti mener, at især reduktion af fejl og mangler er vigtig, og at de skal reduceres kraftigt.

Bemærkninger til initiativ 2.3 Effektivisering af virksomhedssamarbejdet

Det Radikale Venstre mener, at denne indsats er vigtig, men at initiativet nok skal ligge hos erhvervet.

Bemærkninger til initiativ 2.4 Kortere byggetider

Socialdemokraterne siger ja til kortere byggetider, men det må ikke forringe kvaliteten.

Bemærkninger til initiativ 2.5 Beskyttelse af byggepladsen

Socialdemokraterne mener, at en indsats for fremme af vinterbyggeriet skal tænkes sammen med efteruddannelse og bedre uddannelse på skoler jf. initiativ 4.7 og 4.8.

Socialistisk Folkeparti mener, at der skal oprettes en vinterbyggefond, der skal forøge byggeriet på den årstid, hvor der er masser af ledige hænder i branchen.

Bemærkninger til initiativ 2.7 Fælles ankenævn

Socialdemokratiet siger ja til fælles ankenævn, men det sker under den forudsætning, at ankenævnene reelt får en betydning i tvister, og at de ikke bruges til forhaling af afgørelser.

Det Radikale Venstre mener, at fælles ankenævn er et vigtigt område, hvor en politisk indsats kan være nødvendig.

Bemærkninger til initiativ 2.8 Bedre evalueringsmetoder

Det Radikale Venstre mener, at bedre evalueringsmetoder absolut er af stor betydning, men det vil kun være en mindre politisk indsats.

Bemærkninger til initiativ 2.9 Andre initiativer og generelt om byggemarkedet

Dansk Folkeparti mener, at vilkår og muligheder for byggemarkedet og selve byggeprocessen er et væsentligt punkt, og at den danske byggesektor selvfølgelig skal på højde med udviklingen i andre lande, så vore omkostninger begrænses mest muligt uden at sænke kvaliteten. Dansk Folkeparti mener desuden, at stort set alle initiativer under byggemarkedet er væsentlige og har stor betydning, også politisk.

Det Radikale Venstre mener, at de fleste af de opgaver, der er nævnt under dette tema, er vigtige, men at ansvaret nok skal ligge hos erhvervet.

Tabel 2. Folketingets partiers vægtning af de foreslåede initiativer på byggemarkedet.

V Venstre, Danmarks Liberale Parti, S Socialdemokraterne, DF Dansk Folkeparti, KF Det Konservative Folkeparti, RV Det Radikale Venstre, SF Socialistisk Folkeparti og EL Enhedslisten	a) Initiativets betydning?			b) Den politiske indsats?		
	Lille	Mellem	Stor	Lille	Mellem	Stor
2.1 Øget 'industrialisering' - Mere arbejde skal flyttes fra byggepladsen til industriproduktion, og arbejdet på byggepladsen og med planlægning skal udføres mere efter industrielle metoder!		S SF	V S DF KF RV	RV	S KF SF	V S DF
2.2 Reduktion af fejl og mangler - Antallet af fejl og mangler skal reduceres kraftigt, og der skal tages mere hensyn til kundens bedømmelse af kvaliteten!	KF	RV SF	V S DF	KF RV	SF	V S DF
2.3 Effektivisering af virksomhedssamarbejde - Der skal ske en effektivisering af samarbejde, planlægning og projektering, og resultat skal kunne dokumenteres!	KF SF	RV	V S DF	KF RV SF	V	S DF
2.4 Kortere byggetider - Tidsplanlægningen skal gøres mere effektiv, og byggetiden skal gøres kortere. Byggetiden skal gøres til en konkurrenceparameter for udvalgte markedssegmenter!		KF RV	V S DF SF	V RV	KF	S DF SF
2.5 Beskyttelse af byggepladsen - Byggepladsen skal overdækkes og beskyttes mod vejrlig, så vinterbyggeri kan fremmes, ledighedsperioder reduceres, og der bliver fokus på godt håndværk og sikkerhed!		KF RV	V S DF SF	RV	KF	V S DF SF
2.6 Mere ansvar til håndværkerne - Bygningshåndværkerne og sjakkerne skal have mere ansvar, det tværfaglige samarbejde skal forbedres, og kommunikationen mellem sjak og byggeledelse skal udbygges!	KF	V RV	S DF SF	V KF RV		S DF SF
2.7 Fælles ankenævn - Organisationernes arbejder for etablering af ankenævn for de forskellige håndværksfag skal styrkes og udbygges med etablering af et fælles ankenævn!		DF KF RV	S df SF		DF KF RV	S df SF
2.8 Bedre evalueringsmetoder - Der skal etableres en større gennemsigthed på priser, kvalitet og effektivitet ved brug af fælles evalueringsmetoder og nøgletal, og resultaterne skal kunne offentliggøres!		V KF SF	S RV DF	RV	V KF SF	S DF
2.9 Andre initiativer?	a) DF foreslår, at dansk byggeri skal på højde med udlandet, og omkostningerne begrænses mest muligt uden at forringe kvaliteten.					

Bemærkning: I de tilfælde, hvor partierne har været i tvivl om deres vægtning, er alternativet angivet med små bogstaver. I andre tilfælde har nogle svaret 'Ved ikke', og i de tilfælde er der ikke angivet noget under dette punkt i skemaet.

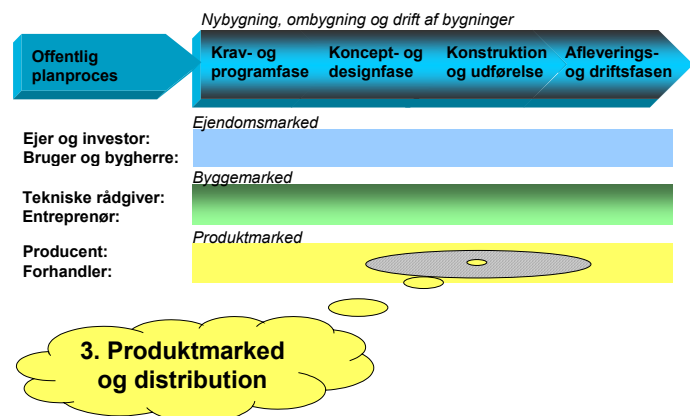
3. Produktmarkedet i international konkurrence og udvikling

De industrielt fremstillede byggevarer og udvikling af systemleverancer vil få en større og større betydning for byggeriets udvikling og internationalisering. År for år vokser produktmarkedets andel af den samlede byggesektor, og gennem en fortsat produktforædling og anvendelse af nye teknologier er det muligt at billiggøre produkterne, minimere fejl og forbedre kvaliteten.

De primære aktører på produktmarkedet er producenter, grossister, forhandlere og distributører, som sørger for leverance af materialer, komponenter, byggesystemer og hele bygningsdele helt frem til indbygningsstedet. Produktmarkedets kunder er professionelle bygherrer, rådgivere, entreprenører og håndværkere samt private kunder og gør-det-selv folk. Debatten på høringen blev åbnet med spørgsmålet: Vil skærpet konkurrence give bedre og billigere produkter?"

Produktmarkedet har et stort internationalt potentiale og store udviklingsmuligheder, som gennem en national strategi på linie med den finske vil kunne fordoble den danske eksport og forbedre den hjemlige byggeproduktions priser og kvalitet væsentligt. En sådan strategi kan bl.a. indeholde følgende elementer:

- En mere effektiv priskonkurrence på internationale vilkår, hvor der bliver kastet lys over de lukkede leverancesystemers rabatordninger, ordrestørrelser og effektivitet.
- En større synlighed om produkternes kvaliteter og egenskaber gennem bedre produktinformation, mærkning og økonomisk bindende ansvarsperioder, fx underlagt garantiordninger.
- En målrettet produkt- og systemudvikling, som bygger på øget industrialisering i sektoren, digital 4D-modellering og fokus på designkvalitet og videnintegration i produkterne samt en øget privat og statslig forsknings- og udviklingsindsats.

Centrale problemfelter for produktmarkedets udvikling:

- En effektiv priskonkurrence.
- Større synlighed om produktegenskaber og anvendelse.
- En national strategi for udvikling af produktmarkedet på internationale vilkår.

3.1 Industriproduktion på internationale konkurrencevilkår

Producenterne ønsker samme konkurrencevilkår som konkurrentlandene, så man undgår at tvinge danske producenter til udlandet med tab af arbejdspladser til følge, som det fx sker inden for produktion af teglsten. På energi- og miljøområdet praktiseres der allerede dansk enegang, og producenterne påpeger, at vigtige leverandører risikerer at glide ud af det danske erhvervsbillede.

Priskonkurrence og overvågning af prisdannelsen (initiativ 3.1)

Der har med udgangspunkt i Task Force Rapporten fra 2000 været en livlig debat, om de danske byggevarers priser var for høje, og om staten kunne gøre noget ved det. Producenternes bud på lavere priser er følgende tre forhold: Mere industrielt byggeri, mere import og større international konkurren-

Fleere års debat om priserne på byggevarer og om håndhævelse af en effektiv konkurrence.

Små ordrer på 1.800 kr. koster, og entreprenører og forhandlere er gået i alliance for at rationalisere indkøbene.

Handelsledet anvender rabatter i højere grad, men forholdene er meget komplicerede at afdække.

Støtte til CE-mærkning, men den bør fremskyndes og sikres større dansk medvirken og overbygning.

ce på de enkelte produktområder samt valg af lavprisprodukter frem for mærkevarer.

Entreprenørerne foreslår, at der internt i Danmark sikres mest mulig effektiv konkurrence med baggrund i en effektiv håndhævelse af den danske konkurrencelov. Nogle af dem har det billede, at byggevaremarkedet er meget lukket, og at producenter, grossister og detailhandel kunstigt holder priserne oppe og gør det svært for de mindre håndværksvirksomheder at få de tilsvarende rabatter, som de store entreprenører får.

De mindre håndværksvirksomheder føler desuden, at de ikke har

de samme muligheder, som storentreprenørerne, for at gå uden om grossisterne og købe direkte hos producenterne eller hos deres udenlandske konkurrenter. Entreprenørerne vil indgå alliancer med forhandlerledet for at opnå mere rationelle indkøb. Det kom også frem, at den gennemsnitlige ordre hos forhandlerne lå på omkring 1.800 kr., hvorfor producenterne også opfordrede de mindre håndværksvirksomheder til at tænke i de samme baner.

Konkurrencestyrelsen har klarlagt, at der i handels- og distributionsledet i højere grad anvendes rabatter. Ser man nærmere på rabatterne, så er de af forskellig type og kan fx omfatte: Transportafhængige rabatter, mængderabatter, markedsføringsaftaler og varierende bonusaftaler for at stimulere samhandlen. Når man sammenligner listepreiser og indbygningspriser, skal man også tage hensyn til forskelligt spild hos de forskellige håndværkere.

Producenterne er af den opfattelse, at det er så komplekse forhold at afdække, at vi nok aldrig vil få de forskellige myter afdækket og aflivet. Producenterne forklarer, at håndværkerne, ligesom alle andre, også gerne vil have sig betalt for at anvende et givet produkt, og at de lever godt af at videre-sælge varer til slutbrugeren.

Anvendelse af CE-mærkning og -standarder (initiativ 3.2)

Der er udbredt støtte til det europæiske byggevaredirektiv, selvom det går trægt med dets implementering. Producenter og håndværkere vil gerne have det fremskyndet, men de advarer imod, at Danmark går enegang. Håndværkerne vil gerne have standarderne oversat til dansk for at sikre størst mulig dansk medvirken i standardiseringen. Det blev fra flere sider påpeget, at en CE-mærkning er et positivt rejsepas, men ikke et kvalitetsstempel. De projekterende og entreprenørerne har derfor ofte behov for mere specifikke oplysninger om produkternes anvendelsesområde, kvaliteter og egenskaber.

3.2 Garanti og mærkning af byggevarers egenskaber og brugstid

Byggeskedefondene har erfaring for, at skader ofte kan tilskrives materialers dårlige kvalitet i forhold til deres placering. Bygherrernes problem er, at de mangler oplysninger om materialernes kvalitet og brugstid, og at en ansvarsperiode på 5 år for materialer er for kort jf. erfaringerne med eternittage, termoruder og undertage. De anbefaler derfor en objektiv kvalitetsmærkning af byggevarer med dokumentation af brugstider samt en garantiordning med ansvarsperiode på 10 til 15 år eller længere alt afhængig af anvendelse.

Troværdig produktinformation (initiativ 3.3)

Produktblade udgives af producenter, og det er ofte en reklame for produktet mere end en egentlig information om produktets egenskaber, anvendelsesområde, brugstid og montering. De har ofte ikke en sådan validitet, at de kan bruges i projektering og til totaløkonomiske vurderinger, hvorfor det i skades-tilfælde er vanskeligt at afgøre, om det skyldes fejl i projektering, udførelse eller produkt.

I de seneste år har der været en lang række diskussioner om anvendelse af fx gips som underbeklædning i vådrum, anvendelse af lette banevarer som undertage, stabilitets- og svindrevner i vægge af porebeton og hurtig forvitring af tegltage og fibercementtæge. Der har i den forbindelse været mange kommercielle interesser på banen fra flere sider, og brugerne blander sig mere og mere i debatten og afviser oftere og oftere dårlige produkter og uanvendelige produktblade.

En løsning kunne være bedre produktinformation, og flere har derfor ønsket en statslig støtte eller et markedspress, hvis producenterne ikke selv kan fremlægge valid dokumentation for produkternes tekniske egenskaber, holdbarhed og anvendelse i forskellige sammenhænge.

Der er ønske om bedre produktinformation med valid dokumentation af egenskaber, holdbarhed og anvendelsesområde.

Realistisk ansvarsperiode i forhold til anvendelsen (initiativ 3.4)

Ved kvalitetsreformen i 1986 fik man harmoniseret ansvarsperioderne for byggevarer, rådgivning og entreprenørarbejde, som før var henholdsvis 1, 5 og 20 år, til de nugældende 5 år. Man bør nu overveje, om man ikke skal til at differentiere dem efter de enkelte bygningsdeles funktioner og forventet holdbarhed. Også her kan det blive et spørgsmål, om det er en statslig eller markeds-mæssig opgave gennem anvisninger og fælles krav at ændre på det, eller om producenterne selv vil gennemføre en reel garantiordning for de enkelte produktgrupper.

Givet er det, at brugerne ønsker bedre og mere reel juridisk og økonomisk sikkerhed. Flere foreslår som løsning bedre kvalitetssikringsordninger, som etableres og drives i samarbejde mellem producenterne, brugerne og det offentlige.

Arbejdstagerne anbefaler øget fokus på bæredygtigt byggeri og klare retningslinier. De mener ikke, at de frie markeds kræfter tager menneskelige hensyn, idet de bruger bygningsarbejderne og slutbrugerne som forsøgskaniner. På den anden side kan bygherrerne godt se, at et krav om velprøvede materialer desværre kan bremse udviklingen af nye materialer, som de også er meget interesseret i.

Producenterne vil følge udviklingen nøje og ønsker at styrke egne muligheder for at forbedre kvaliteten. De vil desuden løbende finde løsninger til problemer omkring skadelige stoffer, som de bliver bekendt med. De giver desuden brugerne den anbefaling, at de selv, gennem valget af leverandører, kan påvirke markedet. Fx hvis de ønsker valid produktinformation og længere ansvarsperiode, at de så vælger den vare eller den producent, som opfylder dette krav.

Ansvarsperioden ønskes differentieret efter bygningsdele og funktion til 10 og 15 år eller længere.

3.3 Industrialisering og systemudvikling med større værdiindhold

30-50 % af bygningernes værdi udgøres af byggematerialer, og der er ingen tvivl om, at byggeriet i stigende grad vil satse på industrialiseret produktion, hvorfor denne andel er stigende.

Innovationsproblemer og bremsende lønsystemer (initiativ 3.5)

Alle kræver, at producenterne investerer mere i udvikling, men gevinsten ved innovation og nye forædlede produkter går ofte tabt i de

Innovationsgevinsten tabes ofte pga. ufleksible lønsystemer i udførelsesfasen.

udførende led. Hvor fornuftig udviklingen end har været, så slår den ofte ikke igennem udelukkende på grund af de ufleksible aflønningsstrukturer på byggepladserne, siger producenterne. De ønsker derfor disse barrierer afdækket og nedbrudt.

Producenterne vil også gerne inddrages tidligere i byggeprocessen, for at kunne foretage den rette produktudvikling. For distributørernes vedkommende vil de gerne bidrage med bedre logistkløsninger, som hjælper entreprenørerne til at blive mere effektive.

Strategi for innovation med internationale muligheder (initiativ 3.6)

Fra forskningssiden er det foreslået, at der udarbejdes en strategi for udvikling af industriproduktionen med baggrund i visionen om at give Danmark en førerposition i Europa og ved at gennemføre et paradigmeskift i dansk byggeri. Mulighederne ligger der, da undervisning og forskning både på arkitekt-skoler, ingeniørskoler og handelshøjskoler i højere og højere grad baserer sig på en industriel design- og innovationsforståelse. Samtidig er store dele af den danske industriproduktion internationalt orienteret og arbejder på det globale marked.

Det foreslås, at strategien lægger sig tæt op ad udviklingen inden for andre sektorer såsom bil-, fly- og skibsværftsindustrien, og den fx kunne formuleres omkring tre nøgleindsatser.

For det første, at byggesektoren organiseres industrielt baseret på bygningsproduktion, systemleverance og komponentproduktion, som målrettes de tre markeder: Gør-det-selv markedet, det håndværksbaserede marked, og sidst men ikke mindst det industrielle marked. Det håndværksbaserede marked omfatter i forslaget både renovering, drift og vedligehold samt skræddersyet byggeri.

For det andet, at der anvendes digital 3D-modellering baseret på de nyeste informations- og kommunikationsværktøjer, og at design- og planlægningsprocessen gennemføres præcist og kvalitativt i et virtuelt univers.

For det tredje, at der anvendes en ny salgsprofil, hvor konkurrenceparameteren i vid udstrækning er designkvalitet og en høj videnintegration i produkterne.

Sammenligner vi med Finland, er gevinsten høj, idet de har fordoblet deres eksport af byggevarer de sidste 10 år, således at de nu eksporterer 48 % af samtlige byggekomponenter. I Japan har man en tese om at øge eksporten med 300 % over de næste år. Fører man sådanne sammenligninger over på danske forhold, vil vi kunne øge eksporten med 54 mia. kr. om året. Samtidig hermed vil det hjemlige byggeri opnå færre fejl, bedre kvalitet som er brugertilpasset og en lavere pris.

Ønske om national innovationsstrategi byggende på:

- Industriel organisering af delmarkeder.
- Anvendelse af digital 3D-modellering.
- Konkurrence på design og merværdi.
- Målrettet statslig og privat forskning.

Forudsætningen herfor er en målrettet statslig og privat forskning, som matcher denne strategi. Det blev foreslået, at forskningen fx kunne centrere sig om følgende områder: Ledelse og reorganisering af byggeriet, integration af informations- og kommunikationsteknologi samt implementering af den allerede opbyggede viden.

På høringen sluttede forskningen med en bredside mod staten, som forklaring på, hvorfor det går så langsomt med udviklingen i Danmark:

"Det er beskæmmende, at dansk byggeforskning falder 8 % pr. år samtidig med, at den stiger 4 % i OECD landene.

Der er afsat 25 mio. kr. på finansloven over fire år til igangsættelse af Det Digitale Byggeri. I Finland har man til sammenligning brugt 300 mio. kr. på VERA-projektet, og vi er ikke kommet i gang med at bruge pengene endnu.

Rapporten "Byggeriet i Vidensamfundet" er nærmest intet værd af den simple årsag, at den slet ikke ser udvikling og forskning som en del af en global videnopbygning, og den differentierer ikke mellem udvikling, anvendt forskning, strategisk forskning og grundforskning".

Manglende hastighed forklares med faldende forskningsinvesteringer og vigende offentlig interesse.

3.4 Politiske holdninger til initiativer på produktmarkedet

I tilknytning til hvert af de beskrevne initiativer under produktmarkedet er der formuleret et spørgsmål til Folketingets partier. I et telefoninterview med partiernes ordførere blev i foråret 2005 opfordret til at give deres bedømmelse af: a) Initiativets betydning og b) Den politiske indsats. De fik mulighed for at vægte betydning og indsats i niveauerne - Lille, Mellem eller Stor. I tabel 3 er disse svar samlet som en profil af partiernes bud på de enkelte initiativer under produktmarkedet.

Partierne er desuden blevet opfordret til at udpege de væsentligste initiativer og på disse uddybe deres standpunkter, visioner og holdninger. For hvert initiativ er disse supplerende standpunkter gengivet, og de betydende initiativer er blevet forsøgt samlet i tre kategorier: i, ii og iii.

i) Initiativer af betydning, og hvor partierne ønsker at lægge en særlig indsats

Initiativ 3.6 *International udviklingsstrategi* er det initiativområde, hvor partierne ønsker at lægge den største indsats. Det er foreslået, der skal udformes en stærk national innovationsstrategi, som kan gøre dansk byggevareproduktion og systemudvikling førende i Europa og dermed styrke dansk eksport. Af de 30 initiativer er det dét initiativ, som vil kunne samle de fleste mandater bag sig samtidig med, at dets betydning for erhvervet også er vægtet højt. I bemærkningerne næves en lang række begrundelser for, at der skal lægges en særlig vægt på dette initiativ.

ii) Initiativer af betydning, og hvor især erhvervet forventes at lægge en indsats
Initiativ 3.1 *Overvågning af prisdannelsen* har betydning, og selvom partierne har forskellig opfattelse, er der en forventning til, at erhvervet gør en indsats her. I forslaget skal der gennemføres en mere effektiv overvågning af priser og synliggørelse af uklare rabatordninger. Der lægges herigennem også op til, at der udvikles et mere effektivt leverancesystem. Dette initiativ kan også ses i forhold til initiativ 3.5, som behandler en særlig problemstilling.

I initiativ 3.5 *Bremsende lønsystemer* har producenterne foreslået, at der sker en ændring af entreprenørernes lønaftaler med bygningsarbejderne, så de ikke bremser produktudvikling i den producerende industri. Initiativet er lavt prioriteret af partierne, og der henvises bl.a. til, at det er et punkt, som arbejdsmarkedets parter selv må ordne under overenskomsterne. Dette er dog vanskeligt, idet vi her taler om forhold, som går på tværs af de to markeder – produktmarkedet og byggemarkedet. Initiativ 3.3 *Troværdig produktinformation* har betydning, og partierne forventer, at erhvervet gør en indsats her. Forslaget lægger vægt på, at der udarbejdes bedre produktinformation med baggrund i troværdig dokumentation af egenskaber, anvendelsesområder, holdbarhed og monteringsvejledninger. Initiativet har relation til initiativ 3.4, og kan i en vis form også knyttes sammen med gennemsigtigheden i priserne, som er behandlet under initiativ 3.1.

Initiativ 3.4 *Realistiske ansvarsperioder* har betydning, og selvom partierne har forskellig opfattelse, er der en forventning til, at erhvervet gør en indsats her. Der lægges heri vægt på, at producenterne kan garantere mere realistiske og differentierede ansvarsperioder, som passer til forventningerne til de enkelte bygningsdeles normale levetider. For visse bygningsdele kan der være behov for længere garantiperioder end 5, 10 eller 15 år, som er normalen.

iii) Initiativer med muligheder, som har en vis politisk bevågenhed

Følgende initiativ er blevet vægtet forskelligt af partierne, men i den positive ende. Det vurderes at rumme visse muligheder i sig, og det har en vis politisk bevågenhed, som med tiden muligvis kan udmønte sig i politiske initiativer eller initiativer fra erhvervet:

- Initiativ 3.2 *Anvendelse af CE-mærkning* og europæiske standarder ved samhandel inden for EU er et krav. Spørgsmålet i dette initiativ er, om det kan udvides til andet end minimumskrav for sikkerhed og sundhed.

Bemærkninger til initiativ 3.1 Overvågning af prisdannelsen

Det Radikale Venstre mener, at det er vigtigt at overvåge prisdannelsen. Det vil også være nødvendigt med en vis politisk indsats, der kan vægtes fra 'mellem' til 'stor'.

Bemærkninger til initiativ 3.4 Realistiske ansvarsperioder

Socialdemokraterne mener, at det er vigtigt, at ansvarsperioderne afspejler delprodukternes forventede levetider. Der er forskel på levetiden af et tag og et køkken.

Det Radikale Venstre mener, at realistiske ansvarsperioder er af 'mellem' betydning, og at man politisk måske skal skubbe på for at få udarbejdet standarder for en bedre og mere ensartet produktinformation.

Bemærkninger til initiativ 3.5 Bremsende lønsystemer

Det Radikale Venstre mener, at ifald det har betydning – og det har det måske nok – så er det arbejdsmarkedets parter, der selv må løse opgaven.

Bemærkninger til initiativ 3.6 International udviklingsstrategi

Socialdemokraterne mener, at hvis den øvrige industri havde den samme innovation og udvikling som byggeriet, så så det sort ud for den danske økonomi. Den svage udvikling i byggeriet hænger også sammen med de mange små virksomheder. På grund af denne struktur har de ikke interesse eller fokus på eksportmarkederne.

Dansk Folkeparti mener, at den internationale udviklingsstrategi er væsentlig, og at man herigennem kan styrke den danske eksport og skaffe arbejdspladser og valuta til landet.

Det Radikale Venstre mener, at en international udviklingsstrategi har stor betydning. Det er vigtigt, at det politiske system også går i front, hvis det skal lykkes på et mere overordnet strategisk niveau.

Tabel 3. Folketingets partiers vægtning af de foreslåede initiativer under produktmarkedet.

V Venstre, Danmarks Liberale Parti, S Socialdemokraterne, DF Dansk Folkeparti, KF Det Konservative Folkeparti, RV Det Radikale Venstre, SF Socialistisk Folkeparti og EL Enhedslisten	a) Initiativets betydning?			b) Den politiske indsats?		
	Lille	Mel-lem	Stor	Lille	Mel-lem	Stor
3.1 Overvågning af prisdannelsen – Der skal gennemføres en mere effektiv overvågning af priser og synliggørelse af uklare rabatordninger, og der skal udvikles et mere effektivt samlet leverancesystem!	KF	DF	V S RV SF	KF	V DF RV	S RV SF
3.2 Anvendelse af CE-mærkning – Der skal ske en stærkere udbredelse af europæiske standarder og CE-mærkning, og de skal evt. suppleres med en markedsrelateret dansk eller europæisk overbygning!	KF	DF RV SF	S	KF	DF RV SF	S
3.3 Troværdig produktinformation – Der skal udarbejdes bedre produktinformation med valid dokumentation af egenskaber, anvendelsesområder, holdbarheder og monteringsvejledninger!		DF RV	S KF SF		DF KF RV	S SF
3.4 Realistiske ansvarsperioder – Der skal garanteres realistiske ansvarsperioder, som er differentieret i forhold til bygningsdelenes funktion, og som, afhængig af behov, kan være længere end 10-15 år!		DF SF	S KF	KF	DF SF	S
3.5 Bremsende lønsystemer? – Bygningsarbejdernes lønsystemer og akkorder er ofte en hindring for produktudviklingen. Dette skal ændres så lønsystemerne på byggepladsen styrker producenternes udvikling!	KF SF	DF RV	S	KF RV SF	DF	S
3.6 International udviklingsstrategi – Der skal udvikles en stærk national innovationsstrategi, som skal gøre dansk byggevareproduktion og systemudvikling førende i Europa og styrke dansk eksport!		SF	V S DF KF RV		SF	V S DF KF RV
3.7 Andre initiativer?						

Bemærkning: I de tilfælde, hvor partierne har været i tvivl om deres vægtning, er alternativet angivet med små bogstaver. I andre tilfælde har nogle svaret 'Ved ikke', og i de tilfælde er der ikke angivet noget under dette punkt i skemaet.

4. Videnmarkedet, regelforenkling og offentlig udvikling

Nye regler og øgede statslige krav fungerede i 50'erne og 60'erne som væsentlige igangsættere af byggeriets forandring. Der er nu behov for andre virkemidler, som skal være drivkraft for udviklingen. Både politikerne og erhvervet ønsker mindre administration og mere frihed gennem en fortsat regelforenkling. Spørgsmålet er, hvorledes regelforenklingen kan gennemføres sammen med en nødvendig udvikling, når man samtidig ønsker flere krav, som beskytter sikkerhed, sundhed og forbrugerne, og som fremmer konkurrence og et åbent EU-marked.

Dette samspil mellem staten og det offentlige nye rolle og målsætninger set i forhold til erhvervets og forbrugernes behov, beskrives i det efterfølgende. I de første initiativer behandles forskellige sider af regelforenklingen og i de sidste gives forslag til, hvorledes den offentlige undervisning, udvikling og forskning kan støtte forandringsprocessen.

På høringen blev debatten åbnet med spørgsmålet: Fremmer regler, udviklingsprogrammer og undervisning byggeriets udvikling? Og det rejste en debat på følgende politikområder på høringen:

- Boligudvalgets rolle og en samlende byggepolitik.
- Beskyttelse af den private køber.
- Regelforenkling for gør-det-selv folket.
- Nytænkning af autorisations- og certificeringsordninger.
- Funktionskrav i byggelovgivningen og praktiske anvisninger.
- Stabil erhvervspolitik med samordnet udvikling.
- Samordning og nytænkning af den offentlige erhvervsudvikling.
- Undervisning og forskning i samklang med markedskrav.

Centrale problemfelter for videnmarkedets udvikling:

- Brugerbeskyttelse.
- Regelforenkling.
- Udvikling og undervisning.
- Samspil med markedet.

4.1 En samlende byggepolitik og Boligudvalgets rolle

I den igangværende regelforenkling og udvikling syntes forbrugerne og erhvervet ikke, at staten tager hensyn til deres ønsker. Fx ønsker nogle, at der skal være mere offentlig regulering for at fremme udviklingen på miljøområdet, idet miljørigtigt byggeri ikke kan realiseres udelukkende ad frivillighedens vej. Andre ønsker en kraftigere deregulering af boligmarkedet, både vedrørende regler om, hvem der skal bo hvor, hvor der kan bygges, hvordan man bygger, og hvordan byggeri finansieres. Byggeriets særlige problem er også, at det i forhold til andre erhverv er mere afhængigt af de årlige budgetforhandlinger i stat, amter og kommuner, og det vil man gerne frigøre sig fra.

Erhvervet har kritiseret nogle regelændringer for, at de bremser den nødvendige udvikling, og at myndighederne har set bort fra ellers relevant kritik fra erhvervet. Et eksempel herpå er bekendtgørelsen til den nye udbudslov,

I regelforenkling og udvikling ønskes en bedre balance mellem marked og stat.

Staten skal være "kickstarter" og katalysator for branchens udvikling.

hvor dele af erhvervet ikke syntes, den åbner tilstrækkeligt op for nye samarbejdsformer som partnering, og at udbudsloven cementerer gamle samarbejdsformer. Og frem for at administrere regler kunne staten her have udfyldt en rolle som katalysator og "kickstart" af branchen og medvirket til en forenkling og smidiggørelse af erhvervets rammebetingelser.

Nationale beskyttelsesordninger skal fjernes, men hvis man gennemfører store ændringer fra den ene dag til den anden, vil det bare betyde, at store internationale monopoler overtager markedet, og det er vi nationalt ikke interesseret i. Det er i stedet en langsom og trinvis ændring, der skal til, hvor erhvervet har tid til at omstille sig. Man skal

hele tiden hæve overliggeren, så den nærmer sig de allerbedste på det internationale marked, men i en sådan takt, at der ikke er nogen, som dør undervejs.

Beskyttelsesordninger fjernes, og internationale krav bør hæves trinvist, så ingen dør.

Som afslutning på høringen blev der sat fokus på Boligudvalgets rolle i forhold til byggeriet, og med ombrydningerne i erhvervet og ministerierne er det måske på tide, at Boligudvalget også ser på sine egne opgaver i det nye lys. De kunne fx påtage sig den alvorlige opgave at nytænke den samlede politik for byggeriet ud fra den kritik, de selv i mange år har rejst over for sektoren. De har bl.a. sagt, at sektoren er for fragmenteret, og at den mangler koordinering.

Boligudvalget opfordres til at nytænke den politiske debat og revurdere deres egne opgaver for en samende byggepolitik.

Boligudvalget kunne fx se på forbrugerbeskyttelsen, erhvervspolitikken, uddannelses- og forskningspolitikken i et mere samende lys, som kunne gavne byggeriets udvikling. De kunne måske medvirke til at forbedre den tværgående koordinering mellem ministerierne, som er af særlig interesse for byggeriet, hvilket fx kunne omfatte: Økonomi- og Erhvervsministeriet, Socialministeriet, Transport- og Energiministeriet, Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, Miljøministeriet og Beskæftigelsesministeriet. De kunne måske medvirke til at målrette og styrke den offentlige udvikling, der gennemføres på offentligt støttede byggerier. Og de kunne måske fortsætte høringstraditionen med at bringe markedets mange forskellige aktører sammen med politikere, ministerier, forskning, uddannelse og brugere i en konstruktiv politisk debat på mere specifikke politikområder. Det kunne fx dreje sig om byggeriets digitalisering, tilgængelighed, arkitektur, uddannelse og forskning.

Som nævnt flere gange, er der de seneste 10-15 år sket en kraftig holdningsændring i sektoren, og vi står nu ved et vendepunkt, hvor det er en udfordring at finde en ny debatform, en ny politikform og nye offentlige opgaver, som spiller sammen med denne ændring.

4.2 Beskyttelse af den private køber og svage bruger

Bedre brugerbeskyttelse af private købere med mere gennemsækelighed af delmarkeder.

Et grundlæggende problem for det private kundemarked er det, økonomerne kalder asymmetrisk information. Det vil sige, at køberen først lang tid efter købet og udløb af klagefrister opdager den egentlige karakter af ydelsen. En sådan ubalance kan udjævnes ved at anvende anerkendte varedeklarerationer og overlade en del af egenkontrollen og selvjustitsen til branchen selv, fx gennem

ankenævn og garantiordninger. På den måde belønnes god adfærd, og dårlig adfærd straffes af branchen selv.

I byggeriet findes der et utal af sådanne ordninger, som har forskellig karakter og relation til de enkelte organisationer. Forbrugerorganisationerne anbefaler varmt en samordning under én hat, medens dele af erhvervet er betænkelig ved at skulle tvinge virksomheder til at dø eller optage uønskede elementer i ordningerne.

Der er behov for øget gennemsigtighed og åbenhed om sektorens delmarkeder, hvis forbrugerbeskyttelsen skal forbedres. En opgave for staten er at beskytte de svage og ukyndige brugere, og det kan fx ske ved at udvikle regelsæt, hvor dårlig virksomhedsadfærd straffes, og innovativ indsats præmieres. Man kan også vurdere, om denne beskyttelse er tilstrækkelig, eller om der er behov for lempelser, så reglerne bedre kan administreres.

4.3 Regelforenkling for gør-det-selv folket

I forhold til gør-det-selv markedet har de offentlige regler haft en overtone som siger, at folk er deres egen værste fjende, og at staten skal beskytte dem mod disse dårligdomme. Denne holdning er tiden ved at løbe fra, og staten opfordres til at blande sig mindre og tænke videre i retning af lettelser for gør-det-selv folket. Mange er af den opfattelse, at formidlingen til gør-det-selv folket er en opgave for erhvervet, men samtidig er gør-det-selv folket ved at komme i miskredit ved salg af huse og lejligheder.

Vi ser i disse år store blomstrende kolonihavehuse, eksperimenterende økologiske byggerier i det åbne land, og forsøg på lovliggørelse af byggerierne på Christiania. Der åbnes også op for, at gør-det-selv folket og andre kan udskifte el-dåser og vandarmaturer o.l. arbejder, som før kun måtte udføres af autoriserede håndværkere.

Beskytter lovgivningen de svage grupper tilstrækkeligt?

Regelforenkling for gør-det-selv folket må ikke skade andre brugere m.h.t. sikkerhed og sundhed.

4.4 Nytænkning af autorisationer og certificeringsordninger

Vi har i Danmark forskellige godkendelses-, autorisations- og certificeringsordninger for personer og virksomheder, som er statsligt godkendte til at tage sig af sikkerheds- og sundhedsforhold i byggeriet. Det drejer sig fx om ordninger for el-installatører, svejsere, kloakmestre og anerkendte statikere. De sidstnævnte beregner tage, vægge og andre konstruktioner, så de kan holde og ikke styrter ned og skader personer.

I disse år sker der en omlægning og skærpelse af flere af disse ordninger. Det skete fx på el og vvs området, hvor staten og branchen har indført nye reglerne fra 2003. Autorisationerne skal nu fornyes hvert 5. år, virksomhederne skal kunne dokumentere kvaliteten, og der foretages uvildige stikprøver af arbejdet.

De mange fejl og mangler i byggeriet har fået nogle til at stille forslag om, at certificering af rådgivere og udførende kunne være en vej frem. En sådan certificering kunne bygge på en anerkendt uddannelse med diplom, som skulle fornyes regelmæssigt, og der skulle udarbejdes et erfaringsregnskab for de medvirkende, som de fx kunne bruge i kommende prækvalifikationer. Andre taler for, at statslige certificeringer og auto-

Gamle autorisationsordninger er blevet renoveret. Nye certificeringer på vej, som kan belønne godt arbejde og få fejl.

risationer alene skal forbeholdes de områder, som har særlig sikkerheds- og sundhedsinteresse.

4.5 Funktionskrav i bygge-lovgivning og praktiske anvisninger

Byggelovgivningen er i en omlægning fra detailregler til regulering efter funktionskrav, men det skaber samtidig afstand til brugergrupperne. Regler, normer og standarder var oprindeligt udformet som detaljerede krav til konstruktioner og installationer, som fx at lofthøjden i beboelsesrum skal være mindst

2,3 m, og at der fra baderum skulle være en regulerbar ventil med åbning til det fri på mindst 100 cm².

Område efter område er ved at blive omlagt, så reglerne i stedet virker som overordnede funktionskrav, der angiver det behov, der skal opfyldes og ikke, hvordan det bliver overholdt. Et eksempel herpå er lydisolering af vinduer og vægge over for trafikstøj, hvor funktionskravet siger, at det indendørs støjniveau i beboelsesrum ikke må overstige 30 dB ved trafikstøj højere end 55 dB. Senest er det brandkravene, som er blevet omlagt, og samtidig sker der også en tilpasning af de danske regler til EU's byggevederledirektiv.

Problemet ved disse ændringer er, at der kræves mere og mere ekspertviden for at kunne omsætte funktionskrav til bygværker, og at brugerne og håndværkerne får sværere og sværere ved at anvende og forstå reglerne og deres praktiske nytte.

På handicapområdet - eller tilgængelighed, som reglerne benævner det - viser problemet sig tydeligt. Fx vedrørende opførelse af offentlige toiletter er det mere reglen end undtagelsen, at de gældende normer og standarder ikke følges. Handicaporganisationerne gør tydeligt opmærksom på, at toiletterne ikke kan anvendes af kørestolsbrugere, og alligevel bygger man dem forkert, så de skal bygges om for store beløb. Det sker også ofte, at kommunerne i stedet giver dispensation fra reglerne for at spare penge.

Omlægning fra detailkrav til funktionskrav kræver mere ekspertviden, og brugerne kan ikke forstå dem.

4.6 Stabil erhvervspolitik med samordnet udvikling

De statslige udviklings- og støtteprogrammer er på retur i alle erhverv - også i byggeerhvervet - og det sker med henvisning til EU-regler. Der kan dog være behov for, at staten går ind med andre instrumenter, der hvor den enkelte virksomhed ikke høster gevinsten af en investering, eller hvor spredningen af de indhøstede erfaringer har været for lille. Det er fx det, der nu sker gennem de offentlige initiativer: Det Digitale Byggeri og Byggeriets Brugerinformation.

"Der er de seneste 10-15 år sket store ændringer i erhvervet, og der er kun få 'hylere' tilbage, sagde én af oplægsholderne på høringen, og han fortsatte. "Kikker man således tilbage på de ofte kritiserede offentlige programmer - Projekt Renovering, Projekt Hus, Projekt Nye Samarbejder og Byggeriets Proces og Produktudvikling (PPB) - så er der kommet en frygtelig masse ud af det, måske ikke i specifik udvikling, men i en holdningsændring i branchen, som har været altafgørende. Man skal derfor i dag lede længe efter dem, der løber rundt og agerer kustoder og støver fordums gamle holdninger af til nye anvendelser."

Der er sket store holdningsændringer i erhvervet, og man deltager gerne i løsning af de fælles sektorproblemer.

Sektoren udtrykker desuden, at de efterhånden er blevet mere indstillet på selv at deltage i en aktiv løsning af sektorens problemer, men de ønsker samtidig, at man fra centralt hold støtter et ligeværdigt samarbejde om udviklingen. Det hjælper fx ikke, at staten fortsat bruger byggeriet som konjunkturregulator, og alene vil styre udviklingen og selv beslutter at udskyde nødvendige initiativer.

Erhvervet efterlyser i stedet forudsigelige markedsvilkår, og at staten understøtter en sund udvikling med formulerede succeskriterier, som rækker mange år frem i tiden. Specifikt blev der på høringen foreslået:

- Nedsættelse af skatten på arbejdsindkomst, så det igen bliver naturligt at hyre håndværkere.
- Ændring af den jomfrunalske danske berøringsangst for nedsættelse af byggemomsen.

Forudsigelige markedsvilkår kan fx også gives gennem sæsonudjævning, idet de lave aktiviteter i vinterhalvåret fortsat er en svøbe for erhvervet, og den giver et stort ressourcespild. Maskiner står uudnyttet hen, virksomheder bliver mindre effektive, medarbejderne skal på understøttelse og taber kompetence, og staten mister skatteindtægter. Fx siger beregninger, at staten kunne spare 250 mio. kroner ved en total sæsonudjævning.

Problemet i dagens Danmark er, at dem der bærer udgifterne ved vinterforanstaltninger ikke er dem, der får gevinsten, og der mangler en tilskyndelse til at ændre situationen. Der skal incitament til, og staten skal bidrage. På høringen blev der bl.a. henvist til en tysk løsningsmodel, hvor arbejdsgivere og arbejdstagere har indgået aftaler om at løse problemet i forening.

Hvad kunne en ny erhvervspolitik for byggeriet ellers bestå af? En god erhvervspolitik skal være differentieret. Den skal ikke være en stor og fælles politik for hele sektoren, men en politik som er målrettet de specifikke behov i de enkelte delbrancher, delmarkeder og brugergrupper. Man kan fx operere med en tredeling af markedet efter profession i det private kundemarked, gør-det-selv markedet og erhvervsmarkedet, eller man kan anvende den objektorienterede synsvinkel, som høringen bygger på, der firedeler markedet i ejendomsmarkedet, byggemarkedet, produktmarkedet og videnmarkedet.

Sektoren ønsker forudsigelige, langsigtede markedsvilkår og samarbejde med staten om en sund udvikling.

Sektoren ønsker en ny og differentieret erhvervspolitik, som er tilpasset de enkelte brancher og markeder.

4.7 Bedre efteruddannelse og personlig opsparingsordning

Ud over forbrugerbeskyttelse, regelforenkling og erhvervspolitik blev der på høringen sat fokus på undervisning set i forhold til det behov, medarbejderne og erhvervet har.

Byggeriets manglende efteruddannelse blev på høringen illustreret med udsagn fra to håndværkere, som det var beskrevet i Projekt Hus' temagruppe 6 - Byggeplads-samarbejde og virksomheds-samarbejde. Mureren på ca. 55 år havde sagt: "Det er en utrolig udvikling, der er sket, siden jeg var lærling, med hensyn til materialer og metoder". Tømreren på ca. 35 år havde sagt: "Jeg har været så heldig at have arbejde, siden jeg blev udlært, og har ikke haft nogen ledighedsperiode,

Mere efteruddannelse ved personlig opsparingsordning.

og derfor har jeg heller ikke fået tid til efteruddannelse”.

Selvom vi har nogle af verdens bedste grunduddannelser, kan den næppe være dækkende for hele arbejdslivet. Men det er svært at ændre på, idet det ikke er nemt for de mindre virksomheder at afsætte én eller to uger om året til efteruddannelse. Dels kan de ikke bære den økonomiske byrde, dels lider de et arbejdsmæssigt afsavn, og dels er de nervøse for, at godt uddannede medarbejdere presser lønnen eller tager viden med til konkurrenterne.

Det er derfor foreslået, at der etableres en personlig opsparingsordning for efteruddannelse for den enkelte håndværker på linie med feriepengeordningen. En ordning, som ikke belaster den enkelte virksomhed, men hvor medarbejderen sparer op til egen uddannelse og selv disponerer over pengenes anvendelse.

4.8 Bedre uddannelser i samarbejde med erhverv og forskning

Der er oprettet regionale viden- og kompetencecentre, som skal samle erhvervsuddannelser og udnytte viden bedre. Centrene skal sikre, at viden fra byggepladser og forskning hurtigt og sikkert bringes frem til anvendelse. Den generelle holdning er, at viden udnyttes bedst, når den praktiseres ved at bringe den helt frem til virksomhederne og medarbejderne på byggepladserne.

Samordning af uddannelse, forskning og erhvervsudvikling på alle niveauer er en vigtig opgave.

Der ligger også en opgave i at koordinere og samordne erhvervsuddannelser, de tekniske uddannelser og forskningen. Fx ligger uddannelsen af arkitekter stadigvæk under Kulturministeriet, og der er i dag kun lidt samarbejde mellem erhvervsuddannelserne og de akademiske uddannelser. Opgaven i det fremtidige uddannelses- og forskningssystem bliver at finde en form, som kan generere den relevante viden og samtidig bringe den ud decentralt til de mange aktører i virksomhederne, på byggepladserne og til de forskellige uddannelsesinstitutioner.

Forskningen skal være international, indsamle viden om specielle danske forhold og støtte markedsbehov.

Forskningen skal både være på et internationalt niveau, og den skal opsamle konkret viden om specielle danske forhold på byggeriets forskellige markeder. Der var desuden en drøftelse af, hvordan vi kunne komme på niveau med de andre OECD lande, hvordan man kunne identificere forskningsbehovet, samt hvordan virksomhedernes andel af forskningsmidlerne kunne øges. Opfattelsen var, at udvikling og forskning var nødvendig, hvis erhvervet skulle forandres og være konkurrencedygtigt, men det var ikke klart, hvorledes man ønsker det gennemført. Der blev gentagne gange henvist til Nue-udvalgets rapport fra 2002 – Byggeriet i Vidensamfundet.

4.9 Politiske holdninger til initiativer på videnmarkedet

I tilknytning til hvert af de beskrevne initiativer under videnmarkedet er der formuleret et spørgsmål til Folketingets partier. I et telefoninterview med partiernes ordførere blev de i foråret 2005 opfordret til at give deres bedømmelse af: a) Initiativets betydning og b) Den politiske indsats. De fik mulighed for at vægte betydning og indsats i niveauerne - Lille, Mellem eller Stor. I tabel 4 er disse svar samlet som en profil af partiernes bud på de enkelte initiativer under videnmarkedet.

Partierne er desuden blevet opfordret til at udpege de væsentligste initiativer og på disse uddybe deres standpunkter, visioner og holdninger. For hvert initiativ er disse supplerende standpunkter gengivet, og de betydende initiativer er blevet forsøgt samlet i tre kategorier: i, ii og iii.

i) Initiativer af betydning, og hvor partierne ønsker at lægge en særlig indsats

Initiativ 4.1 *Samlende byggepolitik* er det initiativområde, hvor partierne ønsker at lægge den største indsats. Den samlende byggepolitik skal bl.a. samtænke forbrugerbeskyttelse, erhvervs politik, uddannelse, udvikling og forskning, samt hvorledes det fremmer en bedre kvalitet, effektivitet og udvikling i byggeriet. Det påpeges bl.a., at det måske er det sted, man burde begynde, og at det givet bliver vanskeligt og et stort arbejde, at tænke initiativerne sammen i en helhed, som både har effekt på kort og lang sigt.

ii) Initiativer af betydning, og hvor især erhvervet forventes at lægge en indsats

Initiativ 4.2 *Beskyttelse af den svage forbruger* har betydning, og partierne forventer, at erhvervet gør en indsats her sammen med forbrugerorganisationerne. Målet er at undgå den asymmetriske information, der er mellem private købere og de professionelle byggefolk. Især hvad angår beskyttelse af brugerne i forhold til sikkerhed og sundhed i boliger, på institutioner og på arbejdspladser er forhold, der skal lægges vægt på.

Initiativ 4.7 *Opsparing til efteruddannelse* har betydning, og partierne forventer, at erhvervet gør en indsats her. Opsparingen kan fx etableres som en personlig opsparingsordning som feriefondordningen. Målet skal være at udbygge efteruddannelsen og gøre den bedre og bredere anvendt i byggeriet, uden at det belaster de mange små virksomheder. Det foreslås bl.a., at det sammentænkes med initiativ 2.5 *Beskyttelse af byggepladsen*, fx når der skal skabes mere vinterbyggeri.

iii) Initiativer med muligheder, som har en vis politisk bevågenhed

Følgende to initiativer er blevet vægtet forskelligt af partierne, men i den positive ende. De vurderes at rumme visse muligheder i sig, og de har en vis politisk bevågenhed, som med tiden muligvis kan udmønte sig i politiske initiativer eller initiativer fra erhvervet:

- Initiativ 4.6 *Stabil erhvervs politik*. Her skal stat og erhverv sammen etablere en stabil, langsigtet og differentieret erhvervs politik, hvor byggeriet i fremtiden ikke så udpræget bruges som konjunkturregulator.
- Initiativ 4.8 *Bedre uddannelser* skal udbygges i et samarbejde mellem erhverv, uddannelse og forskning, som giver fremtidsrettede uddannelser og bedre lærerkompetencer.

Bemærkninger til initiativ 4.1 Samlende byggepolitik

Dansk Folkeparti mener, at en samlende byggepolitik er et meget vigtigt punkt for udviklingen af et mere effektivt og kvalitetsbetonet byggeri. Mange af de andre initiativer er også særdeles vigtige, men et sted skal vi jo begynde.

Det Radikale Venstre mener, at der skal fokus på en samlende byggepolitik. Det er af stor betydning, og man må regne med, at der nok også skal gøres en stor politisk indsats. Det handler både om at kæde tingene sammen, og at se på initiativerne i et større perspektiv. Det handler derfor her om at tænke på helheder og tænke langsigtet.

Bemærkninger til initiativ 4.3 Gør-det-selv folket

Socialdemokraterne mener, at der snarere burde gøres mere for at styrke formidlingen af gode byggeløsninger til gør-det-selv folket. Måske burde håndværkerne gå ind og levere sådanne ydelser. Det er uholdbart, hvis der via den private virkelyst investeres meget store summer i løsninger, der ikke holder med hensyn til kvalitet.

Bemærkninger til initiativ 4.4 Revision af autorisationer

Socialdemokraterne mener, at autorisationerne skal ses i sammenhæng med den brancheglidning, der finder sted, og revisionen af autorisationerne skal følge denne brancheglidning.

Bemærkninger til initiativ 4.5 Praktiske anvisninger

Socialdemokraterne mener, at der på nogle områder måske også skal være nogle detailkrav, og at der bør være en indsats over en bred front. Der bør ske en bedre sammentænkning af de enkelte områder, og i praksis skal det ske ved at indtænke det i uddannelserne.

Bemærkninger til initiativ 4.7 Opsparing til efteruddannelse

Socialdemokraterne mener, at det er meget vigtigt, og at initiativet tænkes sammen med en indsats for fremme af vinterbyggeri (initiativ 2.5) og bedre uddannelse fra skoler (initiativ 4.8).

Det Radikale Venstre mener, at efteruddannelse har betydning, men det er i højere grad noget, erhvervet selv bør tænke ind i overenskomsterne og andre steder.

Bemærkninger til initiativ 4.8 Bedre uddannelser

Socialdemokraterne mener, at det er meget vigtigt, og at initiativet tænkes sammen med en indsats for fremme af vinterbyggeri (initiativ 2.5) og opsparing til uddannelse (initiativ 4.7). Mange unge vælger byggeerhvervene fra, fordi de ikke ønsker den løse tilknytning til en arbejdsplads, som stoppet i vinterperioden indebærer.

Bemærkninger til initiativ 4.9 Andre initiativer og generelt om videnmarkedet

Dansk Folkeparti mener, at det også er nødvendigt med regelforenkling, uddannelse og forskning på videnmarkedet.

Det Radikale Venstre mener, at det er en vigtig politisk opgave at sikre, at der udføres den nødvendige forskning, videnopbygning, videnudveksling og evaluering. På den front står vi måske ikke alt for stærkt. Forskningen i byggeriet er også et af de områder, der har været under pres de seneste år. Her har vi til opgave at sikre, at man holder et ret højt niveau og får anvendeliggjort den viden, der bliver opbygget rundt omkring. Det bliver ret spændende at finde ud af, hvor snittet ligger mellem, hvad politikerne skal gå ind i, og hvor branchen selv må stå med udviklingsansvaret.

Tabel 4. Folketingets partiers vægtning af de foreslåede initiativer under videnmarkedet.

V Venstre, Danmarks Liberale Parti, S Socialdemokraterne, DF Dansk Folkeparti, KF Det Konservative Folkeparti, RV Det Radikale Venstre, SF Socialistisk Folkeparti og EL Enhedslisten	a) Initiativets betydning?			b) Den politiske indsats?		
	Lille	Mel-lem	Stor	Lille	Mel-lem	Stor
4.1 Samlende byggepolitik – Der skal mere politisk fokus på forbrugerbeskyttelse, erhvervspolitik, uddannelse og forskning, og hvordan en samordning kan støtte bedre kvalitet, effektivt og udvikling i byggeriet!		KF SF	V S DF RV		KF SF	V S DF RV
4.2 Beskyttelse af den svage forbruger – Asymmetriske information til private købere skal undgås, og krav til sikkerhed og sundhed i byggelovgivningen skal også omfatte beskyttelse af den svage forbruger!		V KF RV	S DF SF		V DF KF RV	S SF
4.3 Gør-det-selv folket – Der skal ske en regelforenkling og formidling til gør-det-selv markedet uden at svigte beskyttelsen mod skader, brand, gas-ulykker, el-ulykker, nedstyrtninger, smitte og sundhedsrisici!	KF	S DF RV SF		KF RV	S DF SF	
4.4 Revision af autorisationer – De gamle autorisationsordninger skal sænkes, og der skal ske en nytænkning af gamle og nye ordninger, fx i forhold til statens rolle eller med diplomer for god kvalitet og få fejl!	KF RV	S DF SF	V	KF RV	S DF SF	V
4.5 Praktiske anvisninger – Byggelovgivningen bygger primært på krav til funktionen frem for detailkrav til konstruktioner. Skal denne regelforenkling fortsættes og suppleres med mere praktiske byggeforskrifter!	KF RV SF	S DF	V	KF RV SF	S DF	V
4.6 Stabil erhvervspolitik – Der skal arbejdes for en stabil, langsigtet og differentieret erhvervspolitik, hvor byggeriet ikke bruges som konjunkturregulator, og hvor stat og arbejdsmarked arbejder tættere sammen!		DF RV SF	V S KF		DF KF RV SF	V S
4.7 Opsparing til efteruddannelse – Efteruddannelsen udbygges og gøres bedre, og der etableres personlige opsparingsordninger på linje med ferieordningerne, men de må ikke belaste de mindre virksomheder!		RV	S DF KF SF	RV	DF	S KF SF
4.8 Bedre uddannelser – Tværfaglige viden- og kompetencecentre udbygges, og skolerne skal samarbejde med forskning og erhverv om etablering af fremtidsrettede uddannelser og bedre lærerkompetencer!	RV	DF RV SF	V S KF	RV	DF SF	V S KF
4.9 Andre initiativer?	a) S foreslår byggeriets logbog. b) DF foreslår, at der på videnmarkedet også er fokus på regelforenkling, uddannelse og forskning. c) RV foreslår mere fokus på forskning, videnopbygning, videnudveksling og evaluering.					

Bemærkning: I de tilfælde, hvor partierne har været i tvivl om deres vægtning, er alternativet angivet med små bogstaver. I andre tilfælde har nogle svaret 'Ved ikke', og i de tilfælde er der ikke angivet noget under dette punkt i skemaet.

Bilag A: Oversigt over de 30 initiativer og partiernes bud

Initiativer	Partiernes bud		
	i	ii	iii
<i>1. Ejendomsmarkedet og brugernes indflydelse og forventninger</i>			
1.1 Beskrivelse af forventninger og bedre brugerinddragelse		x	
1.2 Beslutningsproces og brug af interaktiv 3D-visualisering			x
1.3 Fokus på tilgængelighed	x		
1.4 Andre kvaliteter, egenskaber og værdier		x	
1.5 Valg af leverandører og bedre kontraktformer			x
1.6 Leverandørernes selvjustits og brugernes behov i centrum			
1.7 Varedeklaration på bygninger og lejemål			x
1.8 Uddannelse og træning af bedre bygherrefunktioner		x	
<i>2. Byggemarkedet og byggeprocessens vilkår og muligheder</i>			
2.1 Øget 'industrialisering' af byggeprocessen		x	
2.2 Kundepres for reduktion af fejl og mangler			x
2.3 Effektivisering af virksomhedssamarbejde og projektering			x
2.4 Projektmateriale, tidsplan og kortere byggetider		x	
2.5 Produktionsvilkår og beskyttelse af byggepladsen		x	
2.6 Tværfaglighed, selvstyre og mere ansvar til håndværkerne			x
2.7 Fælles ankenævn for hele byggeriet	x		
2.8 Erfaringsopsamling og bedre evalueringsmetoder		x	
<i>3. Produktmarkedet i international konkurrence og udvikling</i>			
3.1 Priskonkurrence og overvågning af prisdannelsen		x	
3.2 Anvendelse af CE-mærkning og –standarder			x
3.3 Troværdig produktinformation		x	
3.4 Realistisk ansvarsperiode i forhold til anvendelsen		x	
3.5 Innovationsproblemer og bremsende lønsystemer			
3.6 Strategi for innovation med internationale muligheder	x		
<i>4. Videnmarkedet, regelforenkling og offentlig udvikling</i>			
4.1 En samlende byggepolitik og Boligudvalgets rolle	x		
4.2 Beskyttelse af den private køber og svage bruger		x	
4.3 Regelforenkling for gør-det-selv folket			
4.4 Nytænkning af autorisationer og certificeringsordninger			
4.5 Funktionskrav i byggelovgivning og praktiske anvisninger			
4.6 Stabil erhvervspolitik med samordnet udvikling			x
4.7 Bedre efteruddannelse og personlig opsparingsordning		x	
4.8 Bedre uddannelse i samarbejde med erhverv og forskning			x

Bemærkning: Partiernes bud er delt i følgende tre kategorier:

- i) Initiativer af betydning, og hvor partierne ønsker at lægge en særlig indsats.
- ii) Initiativer af betydning, og hvor især erhvervet forventes af lægge en indsats.
- iii).. Initiativer med muligheder, som har en vis politisk bevågenhed.

Litteratur

Bang, H; Sørensen, N. L; Bertelsen, N. H. (2001). Bygherren som forandringsagent – et bedre ejendomsmarked. Debathæfte 1 fra Projekt Hus. København, By- og Boligministeriet.

Beim, A; Clausen, L; Bertelsen, N. H. (2001). Ny industrialisering – et bedre produktmarked. Debathæfte 3 fra Projekt Hus. København, By- og Boligministeriet.

Bertelsen; N. H. (2002). Debatoplæg til høring om byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling 20. november 2002 i Landstingssalen på Christiansborg. Hørsholm, Statens Byggeforskningsinstitut.

Bertelsen; N. H. (2003). Debatudskrift til høring om byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling 20. november 2002 i Landstingssalen på Christiansborg. Hørsholm, Statens Byggeforskningsinstitut.

Boligministeriet (1998). Projekt Renovering. Foredrag. København, Boligministeriet.

Bygge- og Boligstyrelsen (1995). Bygningsreglement – Udfærdiget i medfør af §§3, 5 og 16, stk. 4 i byggeloven jf. lovbekendtgørelse nr. 357 af 3. juni 1993. København, Boligministeriet.

Byggestyrelsen (1986). Vejledning om kvalitetssikring i byggeriet. København, Byggestyrelsen

By- og Boligministeriet; Erhvervsfremme Styrelsen (2000). Byggeriets fremtid – fra tradition til innovation. Redegørelse fra Byggepolitisk Task Force. København, By- og Boligministeriet og Erhvervsfremmestyrelsen.

By og Byg (2002). Invitation. Folketingets Boligudvalg inviterer til høring om byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling. Hørsholm, Statens Byggeforskningsinstitut.

Dam, A.; Riis, J. O; Thorsteinsson, U. (1994). Integreret produktivitetsudvikling – en fremgangsmåde. Lyngby, Polyteknisk Forlag.

Erhvervsfremme Styrelsen (1993). Bygge/Bolig – en erhvervsøkonomisk analyse. Ressource områdeanalyse. København, Erhvervsfremme Styrelsen.

Erhvervsfremme Styrelsen (2001). Proces- og Produktudvikling i Byggeriet – Perspektiver. Slutrapport over PPB-initiativer. København, Erhvervsfremme Styrelsen.

Erhvervs- og Boligstyrelsen (2002). Byggeriet i Vidensamfundet – analyse og anbefalinger fra Udvalget vedr. byggeforskning i Danmark. København, Erhvervs- og Boligstyrelsen. www.ebst.dk.

Hansen, K. H; Bertelsen, N. H. (2001). Byg med kommunikation og innovation – et bedre videnmarked. Debathæfte 4 fra Projekt Hus. København, By- og Boligministeriet.

Sørensen, N. L; Bertelsen, N. H. (2001). Tæt samarbejde i byggedelen – et bedre byggemarked. Debathæfte 2 fra Projekt Hus. København, By- og Boligministeriet.

Rapporten beskriver en opfølgning på høringen i Landstingssalen på Christiansborg den 20. november 2002 om byggeriets kvalitet, effektivitet og udvikling.

30 centrale initiativforslag er fremlagt af erhvervet, som deres udspil til den fremtidige udvikling af byggeriet, og forslagene beskriver de fire hovedområder: Ejendomsmarkedet, byggemarkedet, produktmarkedet og videnmarkedet.

Folketingets partier har fremlagt deres holdning til de enkelte initiativer, og de har vægtet deres betydning og den indsat de ønsker at lægge i de enkelte forslag. Rapporten giver et godt udgangspunkt for en handlingsorienteret debat mellem byggeriets aktører om, hvad der er vigtigt, og hvem der tager ansvar for hvilke initiativer.

